

MESLEKLERİ VE İLGİ ALANLARI AÇISINDAN MECÂLİSÜ'N-NEFÂYİS'TEKİ ŞAİRLERİN SOSYAL HAYATTAKİ YERİ

*Filiz Meltem ERDEM UÇAR**

ÖZET

Tarihin ilk dönemlerinden itibaren insanoğlunun ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkan meslekler, ait olduğu toplumun yaşam biçimini yansıtır. Bu sebeple bir toplumda icra edilen mesleklerin tespiti, o toplumun siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel yapısının belirlenebilmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu çalışmada, Ali Şir Nevâyî'nin *Mecâlisü'n-Nefâyis* adlı eserindeki şairlerin yetenekleri, ilgi alanları ve meşgul oldukları işlerden hareketle XIV.-XVI. yüzyıl Orta Asya Türklerinin sosyal ve kültürel yapısı incelenmiş ve söz konusu şairlerin bu yapı içindeki yerleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mecâlisü'n-Nefâyis, Ali Şir Nevâyî, Timurlular, meslekler, şairler.

THE POSITION OF THE POETS OF MECÂLİSÜ'N-NEFÂYİS IN SOCIAL LIFE IN REFERENCE TO THEIR PROFESSIONS AND INTERESTS

ABSTRACT

Since the earliest days of human history, the professions resulted from the need of mankind, reflect the way of life of the human population, they belong to. For this reason, the ascertainment of the professions that are practised in a human population plays a major role in identification of the political, social, economic and cultural constitution in the society. In this research, the social and cultural structures of Central Asian Turks in the 14th-16th century and the positions of the poets in question within these structures are aimed to be determined considering the capabilities, the interests and the missions of the poets in Ali Şir Nevai's *Mecâlisü'n-Nefâyis*.

Key Words: Mecâlisü'n-Nefâyis, Ali Şir Nevâyî, Timurids, professions, poets.

0. Giriş

Kültür, bir milletin tarihî süreç içinde ürettiği ve kuşaktan kuşağa aktardığı her türlü maddi ve manevi özelliklerin bütünüdür. Bir milletin hafızası olarak da nitelendirebileceğimiz kültür, oluşmaya başladığı en eski dönemlerden bu güne “dil” vasıtasıyla taşınır, varlığını yine “dil” sayesinde korur. Bu durumda, tarihin derinliklerinde saklı olan gerçekleri tespit etmek ve böylece

* Yrd. Doç. Dr., Nevşehir Ü. Fen-Ed. Fak. Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Böl. El-mek:
filiz.ucar@nevsehir.edu.tr

geçmiş ile aramızda kurulacak bağı sağlamlaştırmak hususunda bize en doğru ipuçlarını gösterecek olan kaynaklar, Türklüğün ortak mirası konumundaki yazılı belgeler olacaktır. Türklerin siyasi ve kültürel tarihini yansıtan, Türk dilinin gramer inceliklerini ortaya koyan bu eserler üzerinde yapılmış ve yapılacak olan çalışmalarla, Türk siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik hayatına ayna tutulacak, böylece Türkler hakkında objektif bakış açılarının gelişmesi sağlanacaktır.

Türklerin tarihine, sosyal ve kültürel hayatına ışık tutan önemli eserlerden biri de şair tezkireleridir. Şair tezkireleri, çağının bir edebiyat ve kültür ürünü oldukları kadar içerikleri açısından da o devir üzerine günümüzde yapılan çeşitli araştırma ve incelemeler için yeri doldurulmaz birer belge ve kaynak durumundadır (Kılıç 2005, 9).

Çalışmamıza veri teşkil eden Ali Şîr Nevâyî'nin *Mecâlisü'n-Nefâyis* adlı eseri, Türk diliyle yazılmış ilk şairler tezkiresidir. Nevâyî, Türk edebî hayatını tanıtmak, Mollâ Câmî'nin *Bahâristân*'ı ile Devlet Şâh tezkiresinde yer almayan Türkçe yazan şairleri unutulmaktan kurtarmak, Türkçe yazmayı teşvik etmek ve yeni yetişenlere öncülük etmek amacıyla kaleme aldığı ve H 896 (M 1490/1) tarihinde tamamladığı tezkiresinde Hüseyin Baykara'nın doğumundan saltanatının sonuna kadar süren devre içinde Orta Asya ve İran'da yetişen, Türkçe ve Farsça şiirler yazan veya şiirle ilgilenen 461 kişiye yer vermiş, ana hatları ile bunların öz geçmişlerini anlatmış, özellikle matlalarından örnekler vermiş, şairlerin sanat kabiliyetleri hakkında değerlendirmelerde bulunmuştur (Eraslan 2001a, XI-XXXVII).

Herat Mektebi ve Herat¹ kültürünün en canlı tanığı konumundaki Tezkire'de bir yandan dönemin şair, düşünür ve devlet adamları anlatılırken bir yandan sosyal olaylara, çağın eğilimlerine, kültür ve sanat hayatına ışık tutulmuştur. Eserden anlaşıldığı kadarıyla Herat, birçok âlim, mutasavvıf, şair ve sanatçıyı bünyesinde barındıran oldukça canlı ve mamur bir şehirdir. Yine Tezkire'de, Herat'a bilim, sanat ve edebiyat alanında öğrenim görmek ya da ders vermek için gelen veya getirtilen birçok isimden söz edilmektedir (Çetindağ 2011, 224).

Toplam sekiz bölümden oluşan eserin bölümlerinin içerikleri şu şekildedir: 1. Bölüm, Nevâyî'den önce yaşayıp Nevâyî doğmadan önce vefat etmiş 46 şairi içermektedir. 2. Bölüm, Nevâyî'nin çocukluk ve gençlik döneminde hayatta olan ve görüp tanıştığı, ancak *Mecâlisü'n-Nefâyis*'in tamamlandığı H 896 (M 1491) tarihinde hayatta olmayan 93 şairi anlatmaktadır. 3. Bölüm, Nevâyî'nin zamanında üne kavuşan ve Nevâyî'nin yakından tanıyıp dostluk kurduğu 173 şairi kapsamaktadır. 4. Bölüm, ünlü bilgin kişiler oldukları gibi şiir söylemekle de ün kazanmış 72 kişiyi tanıtır. 5. Bölüm, Horasanlı mîrzâları ve Timurlular ailesine mensup 23 şairi kapsamaktadır. 6. Bölüm, Horasan dışında yaşayan şair ve bilim adamlarından 31 kişiyi içermektedir. 7. Bölüm, sultan ve şehzadelerden olup şiirden hoşlanan ve güzel şiir okuyan 22 kişiden bahsederken 8. Bölüm, tamamen Sultan Hüseyin-i Baykara'ya tahsis edilmiştir (Eraslan 2001a, XXXII).

1. Amaç ve Yöntem

Tarih öncesi devirlerden itibaren aletler yapmaya başlayan insanlar, daha sonraki zamanlarda bu yeteneklerini geliştirerek meslek grupları oluşturmuşlardır (Merçil 2000, 1). Nitekim M.Ö. 2 bin yılının ilk çeyreğinde ticaret amacıyla Anadolu'ya gelen Asurlu tüccarlardan kalan çivi yazılı kil tabletlerden anlaşılmaktadır ki, Anadolu halkları, bundan yaklaşık 4 bin yıl önce kurdukları şehir devletlerinde güçlü bir idari ve mesleki yapılanma oluşturmuşlardır (Erol 2007, VI).

Gelişmişliğin göstergesi olarak çoğalan mesleklerin tespiti, dönemin sosyal ve kültürel hayatının belirlenebilmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu amaç doğrultusunda, bu çalışma ile Ali Şîr Nevâyî'nin *Mecâlisü'n-Nefâyis* adlı eserinde sözü edilen 461 şairin ilgi alanları, sanat

¹ Tezkirede Herat için Horasan ifadesi kullanılmaktadır (bk. Eraslan 2001a, 6; 2001b, 317).

kabiliyetleri ve meşgul oldukları işlerden hareketle dönemin siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik hayatı incelenmeye çalışılmıştır.

Söz konusu eserden tespit edilen meslek isimleri, uğraşı alanlarına ve içeriklerine göre bir sınıflandırılmaya tabi tutulmuş, ayrıca köken ve yapı bakımından da incelenmiştir. Sınıflandırma işlemi ağırlıklı olarak Serkan Şen'in *Orhun, Uygur ve Karahanlı Metinlerindeki Meslekler Bağlamında Eski Türk Kültürü* adlı çalışmasında izlediği yol dikkate alınmıştır. Meslek isimlerinin gerek biçim gerek içerik bakımından açıklanmasında daha çok Kemal Eraslan'ın *Ali-Şîr Nevayî Mecâlisü'n-Nefâyis II (Çeviri ve Notlar)* adlı eseri dikkate alınmış, ayrıca Burhan Paçacıoğlu'nun *VIII.-XVI. Yüzyıllar Arasında Türkçenin Sözcük Dağarcığı*'ndan, Agah Sırrı Levend'in *Divanlar ile Hamse Dışındaki Eserler IV*'ünden, Ferit Devellioğlu'nun *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*'inden, Arif Etik'in *Farsça-Türkçe Lûgat*'inden, Hasan Bey Hadi'nin *Şeyh Süleyman Efendi, Luğati Ciğatayi- Türki Usmani* adlı eserinden, Clauson'un *Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish* adlı sözlüğünden ve Ignaz Kunos'un hazırladığı *Şejx Sulejman Efendi's Çağataj-Osmanisches Wörterbuch* adlı eserden yararlanılmıştır. İsimlerin sıralanmasında ise alfabetik sıralama yolu tercih edilmiştir.

2. Mecâlisü'n-Nefâyis'teki Meslek İsimleri

2.1. Giyim ve Tekstil ile İlgili Meslek İsimleri

İnsanların hava şartlarına göre korunma ihtiyacından ortaya çıkan giyim ve tekstil ile ilgili mesleklerin geçmişi oldukça eskidir (Merçil 2000, 17). Nitekim Babil ve Geç Asur kaynaklarında "dokumacı" anlamındaki *i/uşparum* sözünün çokça geçtiği bilinmektedir (Erol 2007, 133).

Hayvan yetiştiriciliğinin son derece yaygın olduğu eski Türk toplumlarında da giyim ve tekstil, hayvancılığın yan kolu olarak gelişmiş ve zamanla Türklerin uzmanlık alanlarından biri hâline gelmiştir (Şen 2007, 75). Bu sebeple giyim ve tekstil ile ilgili meslekler, Eski Türklerden beri çeşitlilik göstermektedir².

Bozkır Türk giyim eşyasının başlıca malzemesi, koyun, kuzu, sığır, tilki ve az miktarda ayı derisi ile koyun, keçi ve deve yünüdür. Eski Türkler bez dokumuşlar, giyecek için kendir yetiştirmişlerdir. Yün kumaş ve bezden iç çamaşırı giyen Türkler, soğuk ve sıcak havalarda ayrı ayrı giyilen pelerinler kullanmışlar, ayaklarına çizme, başlarına börk giymişlerdir. Bugünkü modern giyinmenin ilk tipi olan ve daha Hunlar döneminde komşularını etkilemeye başlayan bu bozkır tarzı, Köktürk ve Uygur dönemlerinde Çin sarayında da oldukça rağbet görmüş, Türk usulüne göre yapılan askerî islahat neticesinde de bütün dünyaya yayılmıştır (Kafesoğlu 2011, 306; Şen 2007, 75-76).

Giyim ve tekstil alanındaki bu gelişmeler, XIV.-XVI. yüzyıllarda Türkistan'da da devam etmiş; özellikle dericilik ve dokumacılık alanında dikkate değer ilerlemeler kaydedilmiştir. Nitekim Abbasiler zamanından itibaren dokumacılık, özellikle de halıcılık ve seccade dokumacılığı ile isim yapan Herat (Çetindağ 2011, 38, 47) derileri ile, Semerkand kırmızı kadifesi ile, Güney İran'daki Yezd şehri de saten ve müskin kumaşları ile meşhur olmuş, Cam şehrinin yünlü dokumaları ve kepenekleri buradan her tarafa gönderilmiştir. Yine kaynaklarda Semerkand'da pek çok dokuma imalathanesinin bulunduğu işaret edilmiştir (Aka 2002, 530).

2 Bu konuda ayrıntılı bilgi için bk. ŞEN Serkan (2007), *Orhun, Uygur ve Karahanlı Metinlerindeki Meslekler Bağlamında Eski Türk Kültürü*, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Samsun. AYDIN Erhan, "Eski Türklerde Meslek Adları (Eski Türk Yazıtlarına Göre)", *Journal of Turkish Linguistics*, volume 2, nu. 1, March 2008, s. 49-66. MERÇİL Erdoğan, *Türkiye Selçuklularında Meslekler*, TTK Yay., Ankara 2000. GÜNER Galip, "Kıpçak Türkçesindeki Meslek Adları Üzerine İçerik ve Yapı Bakımından Bir Sınıflandırma Denemesi", *Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, volume 5/3, Summer 2010, s. 1416-1448.

İnsanların temel ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkan giyim ve tekstil alanındaki gelişmelerle ülke ekonomisi ciddi boyutlarda canlanmış, böylece ilk dönemlerden itibaren bu tür mesleklere gösterilen ilgi artmıştır.

Giyim ve tekstil alanındaki bu durumun yansımalarını incelediğimiz *Mecâlisü'n-Nefâ'is*'te de açıkça görmek mümkündür. Söz konusu eserde adı geçen şairlerden Mevlânâ Kânî'î (MN I, 45) kemer dikiciliği, Mevlânâ Necmî (MN I, 248) kumaş dokumacılığı, Mevlânâ Hâverî (MN I, 116) terzilik, Mevlânâ Tâhirî (MN I, 245) de ayakkabıcılık gibi dönemin oldukça ilgi gören giyim ve tekstil alanındaki meslekleriyle meşgul olmuşlardır. Eserde Farsça isimleriyle geçen bu meslek isimleri şunlardır:

câme-bâflık < Far. + Far. + T. “kumaş dokuma mesleği, dokumacılık” (Far. *câme* “elbise, çamaşır”, Far. *bâf* “dokuyan, dokuyucu”, T. +*lık*) (Eraslan 2001b, 583; Devellioğlu 1993, 63, 125) (MN I, 248)

derzîlik < Far. + T. “terzilik mesleği” (Far. *derzi* “dikiş ile yiv yapan, terzi”, T. +*lık*) (Eraslan 2001b, 585; Devellioğlu 1993, 178) (MN I, 116)

kefş-dûzluğ < Far. + Far. + T. “ayakkabıcılık” (Far. *kefş* “ayakkabı, pabuç”, Far. *dûz* “dikici, diken”, T. +*luğ*) (Eraslan 2001b, 604; Devellioğlu 1993, 192, 502) (MN I, 245)

kemer-dûzluğ < Far. +Far. + T. “kemer yapımıcılığı” (Far. *kemer* “bele takılan kumaş, kayış”, Far. *dûz* “dikici, diken”+T. *luğ*). (Eraslan 2001b, 604, Devellioğlu 1993, 192, 506) (MN I, 45)

2.2. İnşaatçılık ve Mimarlık ile İlgili Meslek İsimleri

Türklerin şehir hayatına geçişleri, Türk tarihinin başlangıcından aşağı yukarı bin sene sonrasına denk gelir. Türkler, siyasi hâkimiyeti ele geçirme ve sürdürmenin sadece göçebe yaşayışla mümkün olabileceğine inanmakla birlikte, hemen her meselede olduğu gibi, şehir kurmak ve şehirlerde oturmak fikri de ilk olarak Türk topluluklarının yüksek idareci zümresinden, özellikle de hanlardan çıkmış ve onlar tarafından uygulamaya konulmuştur. Moğolistan'da yapılan arkeoloji araştırmaları, Hunların bazıları surlarla çevrilmiş birçok yerleşim merkezlerine sahip olduklarını göstermiştir. Köktürklerde şehir kurma fikri daha VI. yüzyıl sonlarında ortaya çıkmış (Sümer 2006, VII); çoğu Moğolistan sınırları içinde olmak üzere, onlara ait birçok anıt, yazıt ve şehir kalıntısı bulunmuştur (Alyılmaz 2004, 182). Uygurlar döneminde de İl İtmîş Bilge Kağan, Orhun Irmağı kıyısında Ordu Balık'ı kurmuştur. Yine Batı Köktürk Hanedanının halefleri olan Türgiş kağanlarının VIII. yüzyılda Sûyâb ve Taraz (Talas) şehirlerinde oturdukları bilinmektedir. IX. yüzyılın ortalarında on altı şehre sahip oldukları ifade edilen Türkler arasında X. yüzyıldan itibaren yerleşik hayata geçme ve şehirlerde oturma kayda değer bir gelişme göstermiş; XI. ve XII. yüzyıllarda da bu hareketler daha fazla hız kazanmıştır (Sümer 2006, VIII).

Eski Türklerin kurdukları kasabalarda binalar çoğunlukla çamur-toprak (kerpiç) ile yapılmıştır. Çin kaynaklarında Asya Hunlarının evlerini “dövülmüş toprak”tan yaptıklarına işaret edilmiştir. Öte yandan Eski Türklerin ahşap meskenler yapmayı tercih ettiklerine dair deliller de bulunmaktadır. Nitekim Hazarların evleri hep ahşap olup yalnız hakan sarayı ile Şarkel Kalesi taş ve tuğladan yapılmıştır. Hatta Eski Türklerin, Asya Hunlarından batıda Avarlara kadar uzanan şehir surlarını bile ahşap (kalın ağaç kütüklerinden çit şeklinde) inşa ettikleri bilinmektedir (Kafesoğlu 2011, 308-312).

Mimaride daha Hunlar döneminde başlayan bu gelişme, Timurlular döneminde üst seviyeye ulaşarak değerli eserler ortaya konulmuştur. Hatta bu durum, Avrupa'da “Timurlu Rönesansı” deyiminin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Saraylar, camiler, medreseler, kervansaraylar, türbeler, köprüler, hanlar ve hastaneler, bu dönemde yapılan mimari eserlerin başlıcalarıdır. Yine

Turkish Studies

Timurlular dönemindeki bazı sanatkârlara ait mimari eserler ve onların duvarlarını süsleyen bazı duvar resimleri kaynaklarda zikredilmektedir. İbn Arabşah, Timur döneminin en büyük nakkaşı olarak Bağdatlı Abdülhayy'ı göstermektedir (Aka 2002, 526-527, 530).

Timurlular döneminde vücuda getirilen ve birçoğu günümüze kadar gelen mimari eserlerde daha çok İran yapı geleneğine bağlılık göze çarpmaktadır. Bu yapılarda dikkat çeken diğer bir özellik de Uzak Doğu etkisidir. Şahrüh zamanında inşa edilen ve Klasik Herat üslubunun ilk ürünleri olarak nitelendirilen eserlerde binaların dış cephesini kaplayan çinilerin oluşturduğu müthiş bir renk zenginliği görülmektedir (Çetindağ 2011, 48-49).

XIV.-XVI. yüzyıllarda Orta Asya'nın kültürel, sosyal ve edebî hayatına ışık tutan *Mecâlisü'n-Nefâyis*'te tanıtılan şahsiyetlerden Mevlânâ Dervîş-i Dihekî (MN I, 422), Kazvîn vilayetinden olup kerpiç işçisidir: *Qazvîn vilâyetidindir. Hıst-mâllık sanatığa mensûbdur* (Eraslan 2001a, 183). Horasanlı olan ancak uzun yıllar Hisar'da bulunan Mevlânâ Sâlihî (MN I, 421) de bir dönem inşaatçılık (mimarlık) yapmış, fakat sonraları Hisar'da padişahın kütüphanecisi olmuştur: *Egerçi Horâsânlıgdur, ammâ köp yıldur kim Hîşâr'dadur. Hemânâ ki evvel râzeliğ şan'atığa mensûb irdi... Andak işitilür kim Hîşâr'da pâdişâhın kitâb-dârıdır* (Eraslan 2001a, 183). Eserde şairlerin uğraştığı söz konusu meslek isimleri aşağıda gösterilmektedir:

hıst-mâllık: < Far. + Far. +T. “kerpiç, tuğla yapma sanatı, kerpiççilik” (Far. *hıst* “1. kerpiç, 2. tuğla”, -*mâl* “süren, sürülen, takılan, sarılan” manalarıyla terkipler yapar.”, T. +*lık*) (Eraslan 2001b, 596; Devellioğlu 1993, 364, 577) (MN I, 422)

râzeliğ: < Far. + T. “inşaatçılık, mimarlık” (Far. *râze*³ “inşaat ustası”, T. +*lık*) (Eraslan 2001b, 619) (MN I, 421):

2.3. Ev Eşyası veya Aletlerinin Yapımı ve Onarımı ile İlgili Meslek İsimleri

Eski Türk toplumunda, özellikle de yerleşik hayatı benimsemiş olanlar arasında, gündelik hayatta kullanılan eşyaların üretimi için birçok zanaat erbabı bulunmuştur (Şen 2007, 101). Eşya üretiminde daha çok madenlerden yararlanan (Şen 2008, 163) Eski Türklerin gelişmiş ve sanatkârane maden işçilikleri olduğu, Birinci Köktürk Kağanlığı'nı ziyaret eden Bizans elçileri Zemarchos ve Valentinus'un kayıtlarından anlaşılmaktadır (Rasony 1971, 102). Altın, gümüş, demir, bakır gibi madenlerden eşya üretimi daha sonraki dönemlerde de gittikçe ilerlemiştir. Nitekim Timurlular döneminde, firuze, elmas, demir, kurşun gibi madenler işletilmiş; Herat halıcılık, ciltçilik, hat sanatı, tezhip, bakır işlemeciliği, ipek mensucat, seccade dokumacılığı ve minyatür sanatının geliştiği bir yer olarak şöhret bulmuştur. Öyle ki yabancı ülkelere giden elçilerle gönderilen hediyelerin başında firuze taşı gelmektedir. Bu dönemde Türkler maden üretimi ve işletiminin yanında taş işçiliğinde de oldukça uzatır (Aka 2002, 527-530; Çetindağ 2011, 47).

Gerek madenlerden gerekse taş, toprak, bez gibi çeşitli malzemelerden farklı amaçlarla kullanılan ev eşyası ve aletlerinin üretimi, *Mecâlisü'n-Nefâyis*'teki şairler arasında da meslek olarak kabul görmüştür. Diğer nazım şekillerinden ziyade *muamma* söylemeye meyilli olan Mevlânâ Mîr Arğun (MN I, 100) çadircılık sanatına mensuptur: *Hayme-dûzluğ şan'atığa mensûb irdi... Sâyir nazımlardın mu'ammâ ayturğa köprek mâyil irdi* (Eraslan 2001a, 57).

Üstâd Muhammed-i Evbe'î (MN I, 297), bıçakçılık sanatıyla meşguldür: *Kârd-gerlik şan'atığa mensûbdur* (Eraslan 2001a, 127). Dervîş mizaçlı Mevlânâ Maşrıkî (MN I, 95), Mevlânâ Sa'îdî (MN I, 99) ve Nevlânâ Hem-demî (MN I, 247) Meşhedli olup kâsecilik sanatına mensupturlar.

3 Far. *Râz* kelimesinin “sır, gizli şey” anlamı yanında “mimar” anlamı da bulunmaktadır. *Râze*, kelimenin Arapçalaşmış şekli olup “inşaat ustası” anlamına gelmektedir (Eraslan 2001b, 619).

Kendi zamanının şen mizaçlılarından biri olarak gösterilen Mevlânâ Zeyn (MN I, 40) ise kesme dikme işi ile uğraşmaktadır: *Kîse-dûzluğ şan'atığa mensûb irdi. Ve öz zamânınun şûh tab'larudın bir anı tutarlar irdi* (Eraslan 2001a, 27). Söz konusu meslek isimleri aşağıda belirtilmiştir:

hayme-dûzluğ: < Ar. + Far. +T. “çadırçılık, çadır yapma sanatı” (Ar. *hayme* “çadır”, Far. *dûz* “dikici, diken”+T. +*luğ*) (Eraslan 2001b, 595; Devellioğlu 1993, 192, 347) (MN I, 100)

kârd-gerlik: < Far. +Far. + T. “bıçakçılık” (Far. *kârd* “bıçak”, Far. –*ger* “isimlerin sonuna eklenen ve yapıcılık bildiren bir edat”, T. +*lik*) (Eraslan 2001b, 602; Etik 1968, 330; Devellioğlu 1993, 285) (MN I, 297)

kâse-gerlik: < Far. + Far. + T. “çanakçılık” (Far. *kâse* “çiniden, fağfurdan, billurdan, porselenden, madenden veya topraktan yapılmış çanak”, Far. –*ger* “isimlerin sonuna eklenen ve yapıcılık bildiren bir edat”, T. +*lık*) (Eraslan 2001b, 603; Devellioğlu 1993, 285, 492) (MN I, 95, 99, 247) **kâse-ger:** < Far. “çanakçı” (*kâse-ger*) (Eraslan 2001b, 603) (MN I, 170)

kîse-dûzluğ < Far. + Far. +T. “kese dikiciliği, kesecilik” (Far. *kîse* “kese, küçük, büyük torba, kap”, Far. *dûz* “dikici, diken”+T. +*luğ*) (Eraslan 2001b, 605; Devellioğlu 1993, 347, 522) (MN I, 40)

2.4. Gıda ve Beslenme ile İlgili Meslek İsimleri

Eski Türklerin esas gıdası et ve süt ürünleridir (Rasony 1971, 54). O dönemde en çok at ve koyun eti yenmiştir. Bol miktarda et tüketen Türkler, bunu uzun müddet muhafaza edebilmek için konserve yapmayı öğrenmişlerdir. Konserve et, Çin'e ihraç edilen başlıca ürünler arasındadır. Hunlardan beri en ünlü Türk içeceği, kısrak sütünden yapılan kımızdır. Oğuzlar boza da yapmışlardır. Sütlü darı, peynir, yoğurt bozkır yemeklerindedir. Türk bozkırlarından dünyaya yayılan yoğurdun kiraz veya kaysı ile tatlandırılması şeklinde hazırlanan ve Çince *lo* adı ile geçen bir içki, Hunlar arasında yaygındır. Yağ yemesini Çinliler Türklerden öğrenmişlerdir. Uygurlar, Türkistan'da üzüm yetiştirmişler, pekmez ve şarap üretmişlerdir (Kafesoğlu 2011, 305-306).

İlk dönemlerden başlayarak tarımla uğraştığını bildiğimiz Türk toplumları, her dönemde farklı gıda ve beslenme yöntemleri kullanarak bu alandaki gelişmişliklerini artırmışlardır. Timurlular döneminde de verimli tarım alanları mevcut olup bu alanlarda, tahıl başta olmak üzere pamuk, pirinç, elma, üzüm, erik, kavun, şeker kamışı ve portakal gibi ürünler yetiştirilmiştir (Aka 2002, 528)

Mecâlisü'n-Nefâ'is'te ise gıda ve beslenme alanında ustalaşmış şairimiz neredeyse yok gibidir. Eserde sadece helvacılık sanatına mensup olduğu ifade edilen Mevlânâ Âfetî'den (MN I 184) söz edilmektedir: *Halvâ-gerlikke mensûb kılurlar. Fağır anı körmey-min, ammâ şî'rin işitip-min* (Eraslan 2001a, 96). Bu meslek ismi aşağıda gösterilmiştir:

halvâ-gerlik: < Far. +Far. + T. “helvacılık” (Far. *halvâ* “helva”, –*ger* “isimlerin sonuna eklenen ve yapıcılık bildiren bir edat”, T.+*lik*) (Eraslan 2001b, 593; Etik 1968, 153; Devellioğlu 1993, 285) (MN I, 184)

Ayrıca Mevlânâ Sâhib-i Belhî'nin (MN I, 19) tanıtıldığı bölümde geçen *âş-pez* “aşçı” ve *nân-vâ* “fırıncı” kelimeleri, dönemin gıda ve beslenme alanındaki çalışanlarını göstermesi açısından önemlidir: *Âş-pez ile nân-vâdın âş ve nân tilep yir idi* (Eraslan 2001a, 18). “Aşçı ve fırıncıdan yemek ve ekmek dilenerek geçinirdi.” (Eraslan 2001b, 330).

2.5. Silah Yapımı ile İlgili Meslek İsimleri

Turkish Studies

Savaşmanın var olmakla eşdeğer sayıldığı dönemlerde yaşam sürmüş olan Eski Türk topluluklarında silah hayati bir ihtiyaçtır. Savaşların kazanılmasında, askerin elindeki araç gereç son derece önemli rol oynar. Bu durum, Türkler arasında başta değişik türdeki silahlar olmak üzere çeşitli madenî eşyaların üretimine zemin hazırlamıştır (Şen 2008, 163). Başlıca meslekleri demircilik ve madencilik olan Bozkır Türk topluluğunda mükemmel kılıç, kalkan, kargı, mızrak, temren imal edilmiştir. Türk kılıçlarının hayvan figürlü kabzaları altın levhalarla kaplanmış ve kıymetli taşlarla süslenmiştir (Kafesoğlu 2011, 307-308).

Silahın hayati bir ihtiyaç olarak görüldüğü Eski Türklerde bu alanla ilgili meslekler daha çok Türklerin temel silahları olan ve maharetle kullandıkları ok ve yay yapımı üzerinedir. *Okçı* “ok imalatçısı” ve *yaçı* “yay ustası” Köktürk, Uygur ve Karahanlı dönemlerinde görülen başlıca meslek türleridir (Şen 2007, 121-123).

İncelediğimiz *Mecâlisü'n-Nefâyis*'te silah yapıcılığını kendine iş edinmiş şairlerimiz de yok denecek kadar azdır. Sadece ok atıcılığı ve yay yapıcılığı üzerine uzmanlaşmış olan Mevlânâ Bekâyî'den (MN I, 176) bahsedilmektedir: *Kemân-gerlikke meşhûrdur... Dirler ki tîr-endâzlık fennide şâhib-i vukûfdur, biz bilmes-biz* (Eraslan 2001a, 94). Şairin uğraştığı bu meslek ismi aşağıdadır:

kemân-gerlik: < Far. +Far. + T. “yay yapıcılığı” (Far. *kemân* “yay”, Far. –*ger* “isimlerin sonuna eklenen ve yapıcılık bildiren bir edat”, T. +*lik*) (Eraslan 2001b, 604; Devellioğlu 1993, 285, 505) (MN I, 176)

2.6. Haberleşme ve İletişim ile İlgili Meslek İsimleri

İnsanoğlunun en temel ihtiyaçlarından biri de haberleşme ve iletişimdir. Eski Türk toplumunda gerek kişiler gerekse devletler arasında haberleşmeyi sağlayan görevliler bulunmuştur. Türk devletinin komşu devletlerden isteklerini hükümdar adına dile getiren elçiler, yakınlar arasında mektup, hediye vb. taşıyan postacılar, hükümdarın emirlerini halka duyuran tellallar, farklı dilleri konuşan insanların anlaşmalarını sağlayan tercümanlar, söz getirip götürülen sözcüler eski Türk toplumlarında haberleşme ve iletişim alanında faaliyet gösteren çalışanlar olarak karşımıza çıkar (Şen 2007, 158).

Mecâlisü'n-Nefâyis'in ikinci bölümünde tanıtılan Seyyid Kâzımî (MN I, 77), diplomatik anlamda iletişim sağlamakla görevli bir şairdir. Dönemin padişahı tarafından Hâce Cihân'a elçi olarak gönderilmiştir: *Pâdişâh hazretidin Hâce Cihân'ğa risâletka barıp andın kilürde 'İraâk'da kaldı* (Eraslan 2001a, 47).

“Tufeylî” mahlasını kullanan Hüseyin-i ‘Alî Celâyir (MN I, 385), Alî Celâyir’in oğludur. Dünyaya değer vermeyen, gösterişli, hoş tabiatlı bu şairin kuş divanında mühür bastığı ve aynı zamanda *pervânçı* “haberci” olduğu belirtilmiştir: ... *kuş divânında mühür bastı ve pervânçı boldı* (Eraslan 2001a, 168).

Eserde haberleşme ve iletişimle ilgili olarak herhangi bir meslek ismi tespit edilememiş; sadece habercilik mesleğinin icracısı olan ve “haberci” anlamına gelen *pervânçı* kelimesi görülmüştür:

pervânçı: < Far. + T. “haberci, hükümdarın emirlerini bildiren memur” (Far. *pervâne*⁴ “haberci, kılavuz”, T. +*çı*) (Eraslan 2001b, 68) (MN I, 385)

Ayrıca Timur Küregen’in tanıtıldığı bölümde geçen ve “haberci” anlamında kullanılan *tavaçı* kelimesi de dönemin haberleşme ve iletişim ile ilgili mesleklerine dikkat çekmesi

⁴ Şey Süleyman Efendi, sözlüğünde kelimeyi *pervâneçi* şeklinde almış ve “fermân-ber, mâbeyenci, ser-kurenâ, başvekil, sadrazam, kaymakam ve muavini” şeklinde açıklamıştır (Kunos 1902, 161).

bakımından önemlidir: *Hüküm boldı kim tavaçı mi'âd bile çapıp/barıp üçelesiniñ başın kitürgey* (Eraslan 2001a, 191). “**Haberci** varıp ikisinin cezasını yerine getirdi.” (Eraslan 2001b, 513):

tavaçı: T. + T. “padişah ve kumandanlar tarafından işlerle ilgili verilen hükümleri ulaştırın kişi; haberci” (T. *tava*⁵ + T. *çı*) (Eraslan 2001b, 629) (MN I, 439)

2.7. Eğitim, Kültür ve Sanat ile İlgili Meslek İsimleri

Eski Türklerin hayat tarzları, eğitim anlayışlarını da etkilemiş; toplumun töresi, çocukların ve gençlerin eğitilmesinde önemli rol oynamıştır. Bu devirlerdeki Türklerin eriştikleri uygarlık ve kültür düzeyi, onlarda örgün eğitim kurumlarının bulunduğu kesin bir delil ise de bu kurumlar hakkında elde net bir bilgi bulunmamaktadır (Akyüz 2008, 5).

Öte yandan çok eski dönemlerden itibaren yazının Türkler arasında yaygınlaştırılmış olması, geniş bir eğitim-öğretim teşkilatının varlığını ortaya koyan sağlam delillerdir. Yalnız o zaman için değil, nesiller boyunca tarihten ibret alınması düşüncesi ile taşlara kazılarak oluşturulan kitabeler, Türk toplumu içerisinde kalabalık bir okuryazar kitlenin varlığına da işaret etmektedir (Kafesoğlu 2011, 325).

Türklerin İslamiyet’i benimsemeleriyle değişen hayat tarzları eğitim sistemlerini de etkilemiş, Türk toplumlarında ilk kez ortaya çıkan medreseler kısa sürede her tarafa yayılmıştır. Farabî, İbnî Sîna, Birûnî gibi eğitim ve bilim tarihinde önemli yer tutan bilim adamları yetişmiştir (Akyüz 2008, 19-21).

Şark-İslam dünyasında, her yeni devletle beraber yeni bilim ve kültür merkezleri kurulmuş; zaman içinde gelişme gösteren ekol ve tarzlar, bu merkezlerin isimleriyle birlikte anılmaya başlamıştır. XIV. yüzyılın sonlarıyla XV. yüzyılın ilk yarısında Orta Asya’da İslam bilim ve düşüncesi son parlak dönemini Türkistan’da yaşamaya başlamış; Türk-İslam dünyasının yeni cazibe merkezi, bilimde Semerkand, sanat ve edebiyatta ise Herat olmuştur (Çetindağ 2011, 33). Fethedilen şehirlerdeki bilim adamları ve sanatkarlar Semerkand’a getirilerek bunların çalışmaları hükümdarlarca desteklenmiştir (Aka 2002, 520).

Mecâlisü'n-Nefâyis de dönemin eğitim ve kültür hayatına ışık tutan bir eser niteliğindedir. Nevâyî, eserinde âlim, mutasavvıf, şair ve sanatkarların yeni uğrak yerinin Horasan ve Semerkand olduğuna, âlim ve sanatkarların hükümdarlar tarafından korunup desteklendiğine sık sık değinmiştir. Mesela eserde Baysungur Mirzâ’nın (MN I, 445) hattat, nakkaş, sâzende ve güyendeleri koruduğu, hatta bu konuda onun kadar hassas başka bir padişahın bulunmadığı ifade edilmiştir (Eraslan 2001a, 194).

Timur’un torunu, Şahrüh’un oğlu Uluğ Bey (MN I, 444) de bilim ve sanat adamlarını korumuş; Buhara’da dönemin büyük âlimlerini toplattığı bir medrese inşa ettirmiştir. Medresenin kapısına da ilim tahsis etmenin kadın-erkek bütün Müslümanlara farz olduğunu ifade eden hadisi yazdırarak bilime verdiği önemi açıkça göstermiştir. Ayrıca astronomi bilimi de en parlak dönemini Uluğ Bey zamanında yaşamıştır. Ana dili olan Türkçeden başka Arapça ve Farsça bilgisi de olan Uluğ Bey, kendisini astronomi ve matematiğe adamıştır (Aka 2002, 520).

İncelediğimiz Tezkire’de Nevâyî, sık sık Uluğ Bey’in himayesinde yetişen âlim ve sanatkarlardan bahsetmiştir. Mesela, Hâce Hurd (MN I, 409), Uluğ Bey Medresesinin müderrisidir.

⁵*Hasan Bey Hadi, Şeyh Süleyman Efendi, Luğati Ciğatayi- Türki Usmani, Tebriz 2005* adlı çalışmada *tava* kelimesi için “**tavaçı** > **deveçi** (atıçı, çapar kimi bir deyim). Deveni sekirdib, çav, heber çatdırın. Ulakçı.” açıklaması yapılmıştır (Hadi 2005, 411). Aynı kelime, Şejx Sulejman Efendi’s Çagataj-Osmanisches Wörterbuch adlı eserde ise “tella, muhbir, çarçi” şeklinde açıklanmıştır (Kunos 1902, 184).

Diğer yandan Şahruh'un eşi Gevherşad, Timur'un eşi Saray Mülk ve Tuman Aga, Halil Sultan'ın eşi Şad Mülk, Baykara'nın annesi Firuze Begim ile eşi Hatice Begim de ülkenin kültür hayatına büyük hizmetlerde bulunmuşlardır. Gevherşad zamanında Herat, hem hükümdarlığın hem de edebiyat, minyatür, tezhip, hat ve resim gibi klasik İslam sanatlarının merkezi hâline gelmiştir (Çetindağ 2011, 39).

Meşhur bir hattat olan Baysungur Mirzâ, Herat'taki konağını zamanın akademisi hâline getirmiştir. *Baysungur Akademisi*'nde hattat, ressam, nakkaş, minyatür ustaları gibi birçok sanatkar, çeşitli çalışmalar yapmıştır. Hat, tezhip, tasvir, ciltçilik gibi kitapla ilgili konularda yapılan çalışmalar, çağın hareketlerine önemli bir hız kazandırmıştır. İçinde Timurlu hükümdarlarının resimleriyle, Mirzâ Baysungur ve İbrahim'in hatlarının bulunduğu 823/1420 tarihli bir albüm, Topkapı Sarayı Hazine Bölümünde hâlen korunmaktadır (Çetindağ 2011, 40).

Nevâyî de *Mecâlisü'n-Nefâyis*'te Baysungur Mirzâ'dan (MN I, 445) başka Seyyid İbrâhîm-i Muşa'sa' (MN I, 93), Hâfız Muhammed Sultân Şâh (MN I, 334) gibi hattatlardan; Mevlânâ Yârî (MN I, 432), Mevlânâ Nevâyî (MN I, 96), Mevlânâ Fazlî (MN I, 263), Üstâd Kul Muhammed (MN I, 366), Mevlânâ Şerbetî (MN I, 367), Mevlânâ Fiğânî (MN I, 251) gibi nakkaşların varlığından söz etmiştir.

Hüseyin Baykara dönemi (1469-1506) ise edebiyat ve sanatın üst seviyelere ulaştığı bir dönemdir. Baykara da Şahruh Mirzâ ve Baysungur Mirzâ'nın yolundan giderek bilim ve sanata çok önem vermiştir. *Şifahiye* adı verilen tıp okulu ve hastane onun zamanında açılmıştır (Çetindağ 2011, 44).

Nevâyî'nin tezkiresinde adı geçen şahsiyetlerin önemli bir kısmının da fizik, kimya, tıp gibi alanlarda çalışmaları bulunmaktadır. Nitekim Mîr İslâm Gazzâlî (MN I, 13), Mevlânâ Şâmî (MN I, 148), Mevlânâ Dervîş Alî (MN I, 269), Mevlânâ Muhammed-i Nâyînî (MN I, 349), Mevlânâ Behlûl (MN I, 356), Mevlânâ Ğiyâsu'd-dîn (MN I, 359) tıp ile meşgul olmuşlardır. Mîr İslâm Gazzâlî (MN I, 13), tıbbın yanında fizikte de uzmanlaşmıştır. Mevlânâ Abdu'l-Kahhâr (MN I, 57) kimyagerdir. Mevlânâ Dervîş Alî (MN I, 269) ise ilaç yapımında ustadır.

Diğer yandan Mevlânâ Abdu'r-Rezzâk (MN I, 58), Mevlânâ Mîr-Hând (MN I, 325), onun oğlu Mevlânâ Hând-Mîr (MN I, 326), Hâce Mahmûd (MN I, 362), Mevlânâ Şerbetî (MN I, 367) ve Uluğ Bey Medresesinde müderris olan Hâce Hurd'un (MN I, 409) tarih alanında önemli çalışmaları bulunmaktadır.

Çeşitli meziyetleri olmakla birlikte özellikle tarih alanında meşhur olan Mevlânâ Abdu'r-Rezzâk'ın (MN I, 58) tarih sahasında üç eser yazdığı belirtilmektedir: ... *be-taḥşîş târîḥ 'ilmi kim anda muşannefâtı bar, meşhûrdur. Her kişi bu fende anıḡ maḥâretin biley dise, öz târîḥidin bile alur* (Eraslan 2001a, 38).

Eserde, Mevlânâ Mîr-Hând'ın (MN I, 325) Nevâyî'nin ricası üzerine yaradılıştan zamanına kadar geçen dönemi içine alan genel bir tarih yazmakta olduğu, yazılmış tarihler arasında onunkinden daha faydalı bir eser bulunmadığı ifade edilmektedir: *Bu fakîr iltimâsı bile evvel-i âferînişdin bu küngeçe târîḥ-i câmi'i bitipdür kim nısfığaça bitipdür, inşâ'a'llâh tûketürige muvaffaq bolğay kim tevârîḥ arasında andın müfîdraḡ târîḥ bolmağusıdur* (Eraslan 2001a, 140).

Ayrıca devletin ya da kişilerin mektuplarını yazan kâtipler; şairler; öğrenciler; medreselerde ders veren hocalar, müderrisler, âlimler; şehzadelerin eğitimlerini üstlenen atabeyler de eserde eğitim ve kültür alanında faaliyet gösteren çalışanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. *Mecâlisü'n-Nefâyis*'te eğitim ve kültür alanında tespit edilen meslek isimleri aşağıda sıralanmıştır:

Turkish Studies

feylesûf-veshuk: < Yun. +Far. + T. “feylesofluk, filozofluk” (Yun. *feylesûf* “filozof”, *veş* “gibi manasını veren bir benzetme edatı”, T. +*lık*) (Eraslan 2001b, 466; Türkçe Sözlük 2005, 694; Devellioğlu 1993, 1149) (MN I, 338)

kâtiplik: < Ar. + T. “kâtiplik” (Ar. *kâtib* “kitâbet eden, yazan, yazıcı, usta yazıcı”, T. +*lik*) (MN I, 61)

kışsa-h'ânlık: < Far. +Far. + T. “hikâye anlatma” (Far. *kışsa* “fıkra, hikâye, rivayet”, Far. -*h'ân* “okuyan, okuyucu, çağırıcı”, T. +*lık*) (Eraslan 2001b, 605; Devellioğlu 1993, 517, 323) (MN I, 296)

kîmiyâ-gerlik: < Ar. + Far. + T. “kimya ilmiyle meşgul olma, kimyacılık” (Ar. *kîmiyâ* “kimya”, Far. -*ger* “isimlerin sonuna eklenen ve yapıcılık bildiren bir edat”, T. +*lik*) (Eraslan 2001b, 605; Devellioğlu 1993, 521, 285) (MN I, 57)

kitâbet: < Ar. “kâtiplik” (Eraslan 2001b, 431) (MN I, 246)

mücellidlik: < Ar. + T. “ciltçilik” (Ar. *mücellid* “kitap ciltleyen, ciltçi”, T. +*lık*) (Eraslan 2001b, 433; Devellioğlu 1993, 704) (MN I, 251)

nağkâşlık: < Ar. + T. “süslemecilik” (Ar. *nağkâş* “nakış yapan, süslemeci” T. +*lık*) (Eraslan 2001b, 616) (MN I, 96, 263, 366, 367, 432)

nağs-berlik: < Ar. + Far. + T. “nakışçılık” (Ar. *nağs* “süsleme sanatı”, Far. -*ber* “alan, getiren, götürücü”, T. +*lık*) (Eraslan 2001b, 433; Devellioğlu 1993, 802, 85) (MN I, 251)

şâ'irlik: < Ar. + T. “şairlik” (Ar. *şâ'ir* “şair, ozan”, T. +*lık*) (Devellioğlu 1993, 976) (MN I, 418)

Ayrıca eserde bazı mesleklerin isimleri doğrudan yer almamış sadece bu meslekleri icra edenlerin isimleri verilmiştir. Söz konusu isimler aşağıda gösterilmiştir:

atabig: < T. + T. “Selçuklular devrinde kullanılmaya başlayan ve ‘şehzadelerin vârisi, mürebbisi’ anlamında kullanılan bir unvan ve aynı zamanda bir rütbedir.” (*ata* “ata, baba, cet” + *big* “bey”) (Eraslan 2001b, 581); “lala, süt baba, amca” (Levend 1968, 278) (MN I, 390)

bitigçi: < Çin. + T. “yazıcı, kâtip” (Eraslan 2001b, 583); “kâtip, yazıcı, hattat, mirza, nüvisende, divan, sâhib-i kalem” (*bitig*⁶+T. *çi*) (Kunos 1902, 29) (MN I, 291)

hâce: < Far. “hoca, efendi, müderris” (Devellioğlu 1993, 305) (MN I, 4, 48, 70, 76, 79, 81, 198, 290, 291, 318, 362, 368, 373, 374, 375, 377, 378, 380, 381, 382, 409, 411, 426, 427)

hattât: < Ar. “hattat, güzel yazı yazan” (Eraslan 2001b, 594) (MN I, 93, 334, 351, 445)

kâtib: < Ar. “yazan, yazıcı, usta yazıcı” (Devellioğlu 1993, 495) (MN I, 75, 172, 354, 419)

kitâb-dâr: < Ar. + Far. “kütüphaneci; saray kütüphanesinin idaresi ile görevli kimse, memur” (Ar. *kitâb* “kitap”, Far. -*dâr* “tutan”) (Eraslan 2001b, 606; Devellioğlu 1993, 165) (MN I, 421)

müderris: < Ar. “ders veren kimse, medrese muallimi” (Eraslan 2001b, 614) (MN I, 317, 372, 409)

'ulemâ: < Ar. “âlimler” (Eraslan 2001b, 328) (MN I, 16, 50)

2.8. Maliye ile İlgili Meslek İsimleri

⁶ Clauson, bu kelimenin Çince “firça” anlamındaki *pita* kelimesi ile ilişkili olduğunu belirtir (Clauson 1972, 299-300).

Bozkır devletinin maliyesi, mağlup edilen ve bağlı olan devletlerden altın, madenî para veya aynî olarak alınan yıllık vergiler ve hediyelerden başka, halktan tahsil edilen vergilerle destekleniyordu. Asya Hun İmparatorluğunda vergi toplamakla görevli hususi memurlar bulunmaktaydı. Köktürklerde, Hazarlarda, Uygurlarda, Avarlarda ve Volga Bulgarlarında iktisadi ve mali işleri yürüten ve *tudun* olarak adlandırılan görevlilerin olduğu bilinmektedir. Oğuzların maliye ve tahsil memurları *amga* veya *imga*; devlet hazinesi de *ağılık* olarak adlandırılmaktaydı. Tahsilat genellikle her yerde aynî olarak yapılırdı (Kafesoğlu 2011, 314-315).

Eski Türklerden beri son derece önemli olan devlet maliyesinin idaresi, Timurular döneminde de önemini korumuştur. Şöyle ki o dönemde merkezde yani Semerkand'da askerî, mali ve idari işlere bakan iki divan bulunmaktaydı. Maliye ile ilgilenen divana *Divan-ı Mal* “Maliye Divanı” adı verilir. Bu divanın başında divan beyi bulunurdu. Görevi vergi işlerini yürütmek, tarım üretimini artırıcı tedbirler almak, şehirlerin imarını sağlamak, para bastırmak, gelir gider hesaplarını tutmak ve bu konularla ilgili şikâyetleri çözümlenmekti (Aka 2002, 525-526).

Mecâlisü'n-Nefâyis'te maliye işlerinin yürütülmesinde görev almış iki şairimiz bulunmaktadır. Bunlardan Mevlânâ Abdu'l-Vahhâb (MN I, 91), Endhûd'a vergi tahsili için gönderilmiştir: *Andın ma'zûl bolğanda Estarâbâd'ka ihtisâb emrin aña rucû' kılp yiberdiler* (Eraslan 2001a, 54). “O görevden azledilince Endhûd'a ihtisap için (vergi tahsili için) gönderdiler.” (Eraslan 2001b, 368).

Mevlânâ Şeyhî (MN I, 254) de Tıbs'taki vakıflar idaresini ve şeyhliğini yürütmüştür: *Tıbs'dağı evkâf ve tevliyyet ve şeyhliğin kabûl kılp hâlâ ol işke meşğûldur* (Eraslan 2001a, 116).

2.9. Din ile İlgili Meslek İsimleri

Bozkır Türk halkı, dinî bir cemiyetten ziyade siyasi karakterde bir topluluk teşkil etmekteydi. Ancak bu durum, eski Türk toplum hayatında bir inanç sisteminin mevcut olmadığı anlamına gelmez (Kafesoğlu 2011, 285). Aksine dünyanın en eski ve köklü milletlerinden biri olan Türkler, son derece renkli, zengin ve çeşitli bir dinî mirasa sahiptir (Günay ve Güngör 2007, 12). İslamiyet'in kabulüne kadar Türkler arasında Gök Tanrı inancının yanı sıra Taoizm, Şamanizm, Maniheizm, Budizm gibi dinler yayılmıştır. Bu çeşitlilik dinle ilgili mesleklerin çeşitliliğini de beraberinde getirmiş; farklı dinlere mensup görevliler inançlarının gereğini yerine getirmişlerdir.

Örneğin Eski Türklerde *nomçı* “vaiz, din bilgini”, *şamnanç* “kadın Buda rahibi”, *toyın* “Budist rahip”, *törüçi* “vaiz” Budizme mensup meslekler olarak tasnif edilirken *kam* “şaman, kam; büyücü, üfürükçü, kâhin, halk hekimi” Gök Tanrı inancı ile ilgili, *mojak* “Maniheizm din adamı, baş rahip” Maniheizm ile ilgili meslekler olarak değerlendirilmektedir (Şen 2007, 192-204).

Bu çeşitlilik Kıpçak Türkleri arasında da görülebilmektedir. Güner, çalışmasında Kıpçaklar döneminde görülen dinî meslekleri Müslümanlık, Hristiyanlık ve Gök Tanrı inancıyla ilgili olarak üç başlık altında ele almıştır. *Fakîh* “fıkıh âlimi”, *hatîb* “hatip, hutbe okuyan”, *imâm* “namazda kendisine uyulan kimse”, *mü'ezzin* “müezzin, ezan okuyan”, *müftî* “fetva veren, müftü”, *vâ'iz* “vaaz veren, vaiz” Müslümanlıkla ilgili meslek grubuna dâhil edilmiş; *bapas/papas/papaz* “Rum din reisi, rahip, papaz”, *keşiş* “rahip, papaz”, *mollâ* “molla, hoca, papaz” Hristiyanlıkla ilgili, *kam* “şaman” ise Gök Tanrı inancıyla ilgili meslekler olarak tasnif edilmiştir (Güner 2010, 1441).

Mecâlisü'n-Nefâyis'te tanıtılan şairler arasında da zahirî ve bâtinî bilimleri tamamen öğrenmiş, Kur'ân-ı Kerîm'i okuma ve anlamada uzman, tasavvuf ehli şairlerin sayısı oldukça fazladır. Hâfız Sa'd (MN I, 3), Hâce Ebu'l-Vefâ-yi Hârizmî (MN I, 4), Hâce Fazlu'llâh-i Ebu'l-Leysî (MN I, 50), Hâfız Alî-i Câmî (MN I, 66), Hâfız Yârî (MN I, 82), Mevlânâ Hüseyin-i Vâ'iz (MN I, 323), Mevlânâ Mu'în-i Vâ'iz (MN I, 324) bu şairlerden bazılarıdır. *Mecâlisü'n-Nefâyis*'te din ile

ilgilenen şairlerin sayısının çok olmasına rağmen bu alanla ilgili olarak sadece *şeyhlik* “şeyhlik” meslek isminin tespit edilebilmesi ilginçtir:

şeyhlik: < Ar. + T. “şeyhlik” (Eraslan 2001b, 626) (Ar. *şeyh* “yaşlı, ihtiyar, pir, önder, reis; Tasavvuf anlayışında bir tarikatın ulusu, reisi; nefsinin fâni kılıp Hak'ta baki olan veli; keşf ve keramet sahibi kimse” T. +lık) (Eraslan 2001b, 626) (MN I, 254)

Sınırlı sayıda tespit edilen dinî meslek isimlerine karşılık bu tür meslekleri icra edenlerin isimlerinin sayısı oldukça fazladır:

hâfız: < Ar. “Kur'an-ı Kerim'i tamamen, eksiksiz ve kusursuz şekilde ezberleyen kimse” (Eraslan 2001b, 592) (MN I, 3, 281, 320, 334, 344)

hâfız: < Ar. “güzel ve düzgün konuşan, hutbe okuyan” (Eraslan 2001b, 594) (MN I, 344, 369)

imâm: < Ar. “namazda kendisine uyulan kişi” (Eraslan 2001b, 600) (MN I, 112, 344, 369)

mîr-i hac: < Far. + Ar. “hac emiri; padişah tarafından görevlendirilen hacılar kafilesinin reisi” (Eraslan 2001b, 612) (MN I, 426)

mürîd: < Ar. “bir şeyhe bağlanıp iradesini ona bırakan kimse” (Eraslan 2001b, 615) (MN I, 1, 3, 5, 106)

vâ'iz: < Ar. “vaaz eden, dinî ve ahlaki nasihatte bulunan” (Eraslan 2001b, 634) (MN I, 324)

2.10. Sağlık ile İlgili Meslek İsimleri

Eski Türkler, tıp konusunda oldukça köklü bilgi ve deneyime sahiptirler. Savaşlarda yaralananları tedavi edecek ehil kimselere duyulan ihtiyaç, Türk tıbbındaki bu gelişmenin temelinde yatan ana etkidir. Ayrıca Türklerin İpek Yolu gibi tıbbi bilgi ve malzemenin akışını sağlayan bir güzergâha hâkim olmaları, onların tıp konusunda hatırı sayılır birikime ulaşmalarını sağlamıştır. Öyle ki Doğu Çin'deki Yang-cu şehrine, Süy (581-618) ve Tang (618-907) sülaleleri döneminde çok sayıda Türk hekimi geldiği tarihî belgelerde görülmüştür. Uygurlardan kalan pek çok tıp metni de Eski Türklerde sağlık bilgisinin gayet ileri seviyede olduğu, son derece gelişmiş tedavi yöntemleri bulunduğu fikrini güçlendirmektedir (Şen 2007, 211).

Türklerin tıp alanındaki bilgileri, İslamiyet'in kabulünden sonraki dönemlerde de artarak devam etmiştir. Geleneksel ve kümülatif bilgiye dayalı olarak gelişen Türk tıbbı İbn-i Sina ile zirveye ulaşmış ve yüzyıllar boyu dünya tıbbının öncüsü olmuştur (Güner 2010, 1442).

İncelediğimiz *Mecâlisü'n-Nefâyis*'te de Türk tıbbındaki bu gelişmelerin izlerini görmek mümkündür. Zira söz konusu eserde tıp ile uğraşan şairlerin çokluğu dikkat çekecek sayıdadır. Mîr İslâm-i Gazzâlî (MN I, 13), Mevlânâ Şâmî (MN I, 148), Mevlânâ Dervîş Alî (MN I, 269), Mevlânâ Muhammed-i Nâyînî (MN I, 349), Mevlânâ Behlûl (MN I, 356), Sûfî Pîr-i Sî-sad-sâle (MN I, 357), Mevlânâ Ğıyâsu'd-dîn (MN I, 359) tıp alanında uzmanlaşmış şairlerdendir. Mevlânâ Dervîş Alî, ilaç yapımında da uzman kabul edilmiştir.

Mecâlisü'n-Nefâyis'te sağlık alanı ile ilgili tespit edilen tek meslek ismi *tabâbettir*:

tabâbet: < Ar. “hekimlik doktorluk” (Eraslan 2001b, 474) (MN I, 357)

Hekimlik mesleğinin icracısı anlamına gelen *tabîb* kelimesi de eserde yer almaktadır.

tabîb: < Ar. “hekim, doktor” (Devellioğlu 1993, 1011) (MN I, 34, 148)

⁷ Kelime manası “hıfz eden, saklayan, koruyan, ezberinde tutan”dır (Eraslan 2001b, 592).

2.11. Yöneticilik ve İdari Hizmetler ile İlgili Meslek İsimleri

Topluluk hâlinde iş gören kimseleri sevk ve idare etmek özel bir mesleki birikim gerektirir. Bu birikimin oluşmasında tecrübe kadar kişinin kabiliyetlerinin de payı büyüktür. Eski Türklerde yöneticilik mesleği özel veya tüzel kurumlar adına icra edilmiştir. Yönetici olarak nitelendirilen kimseler, bazen kendi işlerinin başında, bazen zengin veya itibarlı bir beyin hizmetinde, bazen bir tapınağı çekip çevirmede, bazen de bizzat devleti temsilen görev yapmışlardır (Şen 2007, 276-278).

Timurlular döneminde devlet yönetimine eski Türk anlayışı hâkim olmuş ve ülke hükümdar ailesinin ortak malı sayılmıştır. Timur Cengiz soyundan olmadığı için *emîr* unvanını kullanmış, Cengiz ailesinden birisini şeklen de olsa hükümdar yapmıştır. Devletin başında bulunan hükümdardan başka, devlet yönetiminde hanedana bağlı diğer erkek üyeler de görev almış, Mirza denilen bu hanedan üyeleri, eyalet merkezine gönderilmiştir. Timur, devlet yönetiminde hem Türk idari geleneklerini hem de Cengiz Yasası'nı beraberce kullanmıştır. Daha sonraki hükümdarlar zamanında İslamiyet'in kabulüyle birlikte devlet yönetiminde İslami kurallar da etkili olmuştur. Bu dönemde şehir ve bölgelerin idari ve askerî işlerinden *darugalar* sorumludur (Aka 2002, 524-525). *Mecâlisü'n-Nefâyis*'te adı geçen şairlerden Muhammed Ca'fer'in babası da *darugadır* (Eraslan 2001a, 173). Bunun dışında eserde, hem devlet yönetiminde bizzat görev almış hem de saray ve devlet işlerinde çalışmış ve çeşitli hizmetleri yerine getirmiş şairler yer almaktadır. Öyle ki toplam sekiz bölümden oluşan eserin beşinci, yedinci ve sekizinci bölümleri sultan, hakan, emir, bey gibi devletin üst düzey yönetiminde görev almış şairleri kapsamaktadır. Beşinci bölümde Horasanlı mirzalar ve Timurlular ailesine mensup 23 şair anlatılmış; yedinci bölümde sultan ve şehzadeler konu edinilmiş; sekizinci bölüm ise Sultan Hüseyin Baykara'ya tahsis edilmiştir (Eraslan 2001a, XXXII). Söz konusu şairlerin mensup olduğu bu meslek isimleri aşağıda gösterilmiştir:

emâret: < Ar. “emirlik” (Eraslan 2001b, 586) (MN I, 390, 405, 408, 412)

sadâret: < Ar. “vezirlik” (MN I, 314)

vezâret: < Ar. “vezirlik makamı” (Eraslan 2001b, 634) (MN I, 134, 143, 380, 381, 426)

Yöneticilik ve idari hizmetler ile ilgili meslekleri icra edenlerin isimleri ise aşağıda gösterilmiştir:

big: < T. “bey” (Paçacıoğlu 2006, 84) (MN I, 395, 408, 444)

daruga: < Moğ. “vali, askerî vali, bir bölgenin idare ve inzibatıyla görevli memur, muhafız; idare amiri” (Eraslan 2001b, 584) (MN I, 400)

emîr: < Ar. “bir kavmin reisi, bir hanedana mensup olan” (Eraslan 2001b, 586) (MN I, 384)

emîrû'l-ümerâ: < Ar. “emirler emîri; mülki unvan olarak paşalık” (Eraslan 2001b, 586) (MN I, 385)

hâkân: < T. “hükümdar” (Devellioğlu 1993, 323) (MN I, 439, 461)

hân: < Far. “hükümdar, hakan” (Devellioğlu 1993, 323) (MN I, 461)

mîr: < Far. “amir, baş; kumandan; bey; vali” (Devellioğlu 1993, 651) (MN I, 1, 2, 54, 274, 314, 321, 322, 325, 326, 328, 329, 330, 333, 338, 386, 393, 394, 399, 413)

mu'arrif: < Ar. “emir ve sultan huzurunda herkesi layık olduğu yere oturtan ve tanınmayan kişileri emir ve sultana takdim eden teşrifatçı.” (Eraslan 2001b, 613) (MN I, 369)

mühr başkan: < Far. + T. + T. “eskiden vezirler divanında alınan kararların altına mühür basmakla görevli kimse, mühür-dâr” (Far. *mühr* “mühür, imza”, T. *bas* “bas-”, T. + *kan*) (Eraslan 2001b, 614; Devellioğlu 1993, 715) (MN I, 385, 388, 412)

müşrif: < Ar. “vakıf mallarının bakımı, korunması ve kullanılmasına nezaret eden kimse, bakan, nazır” (Eraslan 2001b, 615) (MN I, 115)

pâdişâh: < Far. “padişah, hükümdar” (Devellioğlu 1993, 852) (MN I, 444, 445)

şadr: < Ar. “sadrizam” (Devellioğlu 1993, 908) (MN I, 113)⁸

sultân: < Ar. “sultan, padişah” (Devellioğlu 1993, 963) (MN I, 72, 439, 440, 442, 443, 451, 452, 458, 460, 461)

şâh: < Far. “padişah” (Devellioğlu 1993, 974) (MN I, 72, 147, 424, 439, 440, 461)

vezîr < Ar. “vezâret makamında bulunan kimse” (Eraslan 2001b, 634) (MN I, 39, 133, 134)

2.12. Adalet ile İlgili Meslek İsimleri

Eski Türk devletlerinde kağan, en üst kanun koyucudur. Devleti kurduktan sonraki ilk işlerinden biri “törü”nü yürürlüğe koymaktır (Golden 2006, 173). Aslında bozkırlarda fiilen yaşanan hayatın zamanla hukuki-sosyal değer kazanmış davranışlarını ihtiva eden *törü* “töre”, eski Türk sosyal hayatını düzenleyen *mecburi kurallar* (normlar) bütünü idi. Töre hükümleri değişmez kalıplar değildi. Çevre ve imkânlarla uygun yaşayabilmenin gerekli kıldığı yeniliklere açıldı. Devletlerin teorilerle değil, sosyal gerçeklere uygun şekilde idare edilebileceğinin bilincine varmış Türk hükümdarları, yerine ve zamanın ihtiyaçlarına göre ve “meclis”lerin onayı alınarak töreye yeni hükümler getirilebiliyordu (Kafesoğlu 2011, 227-238).

Yaptırım gücü oldukça etkili olan töreye dayalı Türk adalet sistemi, özellikle Uygurların Turfan bölgesine yerleşmelerinden sonra daha da gelişmiş ve yazılı bir hukuk terminolojisi oluşmuştur. Böylece pek çok suç kayıt altına alınarak fertlerin hakları garantilenmiştir. Türkler İslamiyet’i kabul ettikten sonra, adaletin sağlanması hususunda daha da hassas davranmışlardır. Zaman içinde Müslüman Türk devletlerinin adalet teşkilatlanması *örfi* ve *şer’i yargı* olmak üzere ikiye ayrılmıştır (Şen 2007, 240-241).

Timurlular döneminde daha önce de değinildiği gibi şehir ve bölgelerin idari, adli ve askerî işlerinden *darugalar* sorumludur. Darugaların başlıca görevleri, buldukları yerlerdeki adli işleri yürütmek, savaşa katılmak, bazen de vergi toplamaktır (Aka 2002, 526). Mecâlisü'n-Nefâyis'teki şairler arasında adaleti sağlamakla görevli olan kadılar, hâkimler bulunmaktadır. Kadı Muhammed el-İmâmî (MN I, 15), Horasan'ın şeriat kadısı (kadılar kadısı) makamında bulunuyordu. Mîr İhtiyârü'd-dîn (MN I, 329), kadı olan Mevlânâ Nizâmü'd-dîn'in mahkemesinde ve dârü'l-kazâsında siciller, ipotek senetleri ve şer’î kayıtlarla ilgilenirdi. Ahmed Hâcî Big (MN I, 408) ise bir süre Semekand'da hâkimlik yapmıştır. Eserde adaletle ilgili tespit edilen meslek ismi aşağıdadır:

ķâdi'l-ķutadlıĝ: < Ar. +Ar. + T. “şeriat kadılığı (kadılar kadısı)” (Ar. *ķâdi* “kadı, şeriat esaslarına göre davalara bakan ve şer’î hüküm veren kimse”, Ar. *ķudat* “kadılar”, T. +*lıĝ*) (Eraslan 2001b, 602; Devellioğlu 1993, 525) (MN I, 15)

Bu tür meslekleri icra edenlerin isimleri ise şunlardır:

daruĝa: < Moĝ. “vali, askerî vali, bir bölgenin idare ve inzibatıyla görevli memur, muhafız; idare amiri” (Eraslan 2001b, 584) (MN I, 400)

⁸Kelimenin manası “göğüs, yürek” demektir. Ayrıca “bir şeyin önü, başı; başkan; itibarlı olma; mevki” manalarına da gelir (Eraslan: 2001b, 621).

hâkim: < Ar. “kadı; vali; âmir; emir” (Devellioğlu 1993, 313) (MN I, 408)

kâdî: < Ar. “kadı, şeriat esaslarına göre davalara bakan ve şer’î hüküm veren kimse” (Eraslan 2001b, 602) (MN I, 49, 91, 230, 273, 410, 423)

2.13. Güvenlik ile İlgili Meslek İsimleri

Eski Türk devletlerinin temelini ordu oluşturmuştur. Bozkırdaki hayat tarzının gereği olarak her Türk savaşa hazır durumdadır; bu sebeple Türk ordusu ücretli değildir, askerliğe özel meslek gözü ile bakılmaz. Türk ordusu temelde süvarilerden kuruludur. Çoğunlukla yardımcı kuvvetler olarak iş gördürülen *yayalar* ise sayıca azdır (Kafesoğlu 2011, 270-271).

Türklerin askerlikteki mukavimliği, kanaatkârlığı, savaş araçlarını kullanmadaki maharetleri, çok eski çağlardan beri batılı ve doğulu komşuları arasında ün salmıştır. Basralı Câhiz, IX. yüzyıl ortalarında kaleme aldığı *Risale*'sinde övgüyle bahsettiği Türkler hakkında şöyle der: “Eyer üstünde dayanmaya gelince sınır eri, postacı, muhafız, mutaassıp bir harici (mezhep mensubu) bütün meziyetlerini bir araya getirselers bile alelâde bir Türk ile boy ölçüşemezler.” (Rasony 1971, 63).

Timurlularda da ordu atlı (süvari) ve yaya birliklerden meydana gelmiştir. Orduda disiplin ve eğitime büyük önem verilmiştir. Sefere çıkmadan önce sefer yapılacak ülkeye casuslar gönderilerek o ülke ile ilgili çeşitli bilgiler elde edilir ve ona göre hazırlıklar yapılırdı (Akar 2002, 525).

Mecâlisü'n-Nefâyis'te Seyyid Alî-i Hâşimî (MN I, 14), Mevlânâ Tarhanî (MN I, 89), Seyyid Hancer (MN I, 307) ve Sâkî (MN I, 407) sipahiliği yaşam biçimi hâline getirmişlerdir. Bunun dışında Seyyid Kâzımî (MN I, 77), Mevlânâ Kavsi (MN I, 190), Mîr Haydar (MN I, 386), Abdu'l-Vahhâb (MN I, 387), Muhammed-i Alî Celâyir (MN I, 396), Ahmed Hâcî Big (MN I, 408) ve Mevlânâ Sadru'd-dîn'in (MN I, 416) doğrudan asker olmasa bile sipahilikte oldukça yetenekli oldukları ifade edilmektedir.

Ayrıca çalışmamızın “Spor ile İlgili Meslek Adları” bölümünde de belirtildiği gibi yay yapımındaki mahareti ile tanınan Mevlânâ Bekâyî'nin (MN I, 176) okçulukta da usta olarak kabul edildiği belirtilmiştir. *Mecâlisü'n-Nefâyis*'teki güvenlik ile ilgili meslek isimleri şunlardır:

sipâhîlik < Far. + T. “süvari askerliği” (Far. *sipâhî* “tımâr sahibi süvari asker”, T. + *lık*) (Eraslan 2001b, 624) (MN I, 14, 77, 89, 105, 190, 307, 386, 387, 396, 407, 408, 416)

tîr-endâzlık < Far. + Far. + T. “ok atıcılık, okçuluk” (Far. *tîr* “ok”, Far. *-endâz* “atıcı”, T. + *lık*) (Eraslan 2001b, 633; Devellioğlu 1993, 1110, 222) (MN I, 176)

2.14. Ticaret ile İlgili Meslek İsimleri

Eski çağlardan itibaren ticaret, milletlerin siyasi ve iktisadi kalkınmalarının temelini teşkil etmiş, çeşitli alanlarda içte ve dışta yapılan ticari faaliyetler, milletler arasındaki sosyal ve siyasi ilişkileri de geliştirmiş ve yönlendirmiştir. Eski Hun çağından itibaren kaynaklara dayalı olarak takip edilebilen Türk ticaret hayatı, tüm usul, teknik ve araçlarıyla takip edilen Türk devletlerinde geliştirilerek yayıldıkları geniş coğrafya temelinde uygulanmış, dünya ticaretinde önemli, etkin bir yere sahip olmuştur (Özyetgin 2004, 91).

Türk devletleri komşu milletlerle başta at olmak üzere canlı hayvan, konserve et, deri, kösele, kürk, hayvansal gıdalar satmışlar, karşılığında hububat ve giyim eşyası almışlardır. Asya Hunları, Köktürkler, Uygurlar Çin ile; Batı Hunları da Bizans ile ticari anlaşmalar yapmışlardır. Türklere Çin'den pirinç, ipek, ipekli kumaş, hububat; Roma ve Bizans'tan da diğer ihtiyaç maddeleri gelmiş; Türkler de onların eksiklerini tamamlamıştır. Türklerin yayıldığı geniş

coğrafyanın İpek Yolu gibi önemli ticaret yolları üzerinde bulunması da onların ticaretle uğraşmalarında etkili olmuştur (Kafesoğlu 2011, 312). Ticari faaliyetlerdeki bu durum, Türklerin Orta Doğu coğrafyasına gelmeleriyle iyice hız kazanmış ve ticaret, özellikle Kıpçaklar ve Oğuzlar arasında önemli bir geçim kaynağı olmuştur (Güner 2010, 1434).

XIV.-XVI. yüzyıllarda Semerkand ve Herat'ta da ticari faaliyetler oldukça ileri durumdadır. Bunda, söz konusu şehirlerin önemli ve güvenli bir ticaret yolu üzerinde bulunmasının etkisi büyüktür. Kervanlardan alınan vergiler, önemli gelir kaynaklarıdır. Hazar Denizi kıyılarından Tebriz'e getirilen ipekler, İranlı, Cenevizli ve Venedikli tüccarlar eliyle Suriye, Anadolu ve Karadeniz'e ulaştırılırdı. Hürmüz ve civarındaki adalar ise uluslararası ticaretin merkeziydi. Farklı dinlere mensup tüccarlar buraya gelerek mal alıp satarlardı. Küçük sanayi olarak dericilik, dokumacılık, şeker üretimi ve taş işçiliği gelişmişti. Firuze, elmas, demir ve kurşun işletilen madenler arasındaydı (Aka 2002, 527-530).

Ticaretin böylesine geliştiği bir ortamda bu alanı kendisine iş edinen insanların çokluğu oldukça doğal bir gelişme olarak nitelendirilebilir. Dönemin sosyal, kültürel, siyasi ve ekonomik özelliklerini yansıtan *Mecâlisü'n-Nefâ'is*'te de ticaretle uğraşan şairlerimiz bulunmaktadır. Mevlânâ Kabûlî'nin (MN I, 97) pazarda iplikçi dükkânı vardır. Mevlânâ Zülâlî (MN I, 185) de iplikçilik yapmaktadır. Mîr Hâşimî (MN I, 187), kuyumculuk sanatıyla meşhurdur. Mevlânâ Mîr-i Karşî'nin (MN I, 114) ise pazarda sahaflik dükkânı bulunmaktadır. Ayrıca Mevlânâ Dâ'î (MN I, 193), Mevlânâ Âsimî (MN I, 242), Mevlânâ Fazlu'llâh (MN I, 434) ve Hâce İmâd (MN I, 436) da ticaretle uğraşan şairlerdendir. Eserde bu alanla ilgili tespit edilen meslek isimleri aşağıda gösterilmiştir:

ğazel-furûşluk: < Ar. + Far. + T. "iplikçilik, iplik satma işi" (Ar. *ğazel* "iplik", Far. *furûş* "satma" + *luk*) (Eraslan 2001b, 591) (MN I, 97, 185)

kûft-gerlik: < Far. + Far. + T. "kuyumculuk" (Far. *kûft*⁹ "incinme, dayak, vuruş, eziyet" (Levend 1968, 298), Far. -*ger* "isimlerin sonuna eklenen ve yapıcılık bildiren bir edat", T. +*lik*) (Eraslan 2001b, 415) (MN I, 187)

şahhâfluk: < Ar. + T. "kitap alıp satma, kitapçılık" (Ar. *şahhâf* "(eski) kitap alıp satan kimse, kitapçı", T. +*luk*) (Eraslan 2001b, 621; Devellioğlu 1993, 911) (MN I, 114)

2.15. Müzik ve Eğlence ile İlgili Meslek İsimleri

Eski Türklerin hayatında müzik ve eğlencenin önemi büyüktü. Çin kaynakları 28 çeşit Hun halk türküsünden bahsetmiştir. Türk müzik aletleri arasında Çinlilerin *Hyu-pu* adını verdikleri kopuzun ayrı bir yeri vardı. Destanlar, kahramanlık menkıbeleri, aşk türküleri, acı tatlı hatıralar saz şairleri tarafından kopuz çalınarak söylenirdi. Bunun dışında Çin kaynaklarında Asya Hunlarına ait olan ve *k'ung-hou*, *bi-li*, *p'i-p'a*, *ku-sie* şeklinde adlandırılan telli, nefesli ve darbe sazlarından bahsedilmektedir. Yine Köktürk ve Uygur bandolarında askerî mızık, davul (kövrüg) gibi çalgılar bulunuyordu. Eski Türkler söyledikleri besteye *ır* (veya *yır*), sazlarla çalınan melodiye *küg* diyorlardı. Daha sonraki zamanlarda ordugâhlarda, hakanlar huzurunda bu *küg* ve *ırlardan* her gün 9 tanesinin icrası gerekirdi. Bu, hâkimiyet alametlerindendi (Kafesoğlu 2011, 326-328).

Eski Türkler, eğlenme ihtiyaçlarını gidermek için çeşitli şölen ve festivaller düzenlerlerdi. Bu şölen ve festivallerde insanların hoş vakit geçirmelerini ve eğlenmelerini sağlayan ve bu işi belli bir ücret karşılığı yapan insanlar bulunmaktaydı (Şen 2007, 318).

⁹ Bu kelime ile ilgili olarak Etik'in hazırladığı *Farsça-Türkçe Lûgat* adlı çalışmada *kûfte kerdan* "altun ile işlemek, kakma yapmak, altunla bezemek" sözüne rastlanmıştır (Etik 1968, 348).

Timurlular, minyatür ve edebiyatta gösterdikleri üstün başarıyı musikide de göstermişlerdi. Bunda Timur'un Şiraz, Tebriz gibi İran memleketlerinden getirdiği musiki üstatlarının payı büyüktür. Semerkand'a gelen bu musikişinaslar sayesinde şehirde devamlı çalgılar çalınır, şarkılar söylenir ve toy meclisleri düzenlenirdi (Çetindağ 2011, 51). Zamanlarının büyük bir kısmını seferlerde geçiren hükümdar ve beyler de sık sık sazlı-sözlü eğlenceler düzenlerlerdi. Timur'un seferleri sırasında ele geçirdiği Semerkand'ın musikişinasları o kadar meşhur olmuşlardı ki onların diğer şehirlerin zenginleri tarafından davet edildikleri de olurdu (Aka 2002, 531).

Dönemin musiki ile ilgili bu özelliği *Mecâlisü'n-Nefâyis*'e de yansımıştır. Eserde musiki ile meşgul olan şairlerin çokluğu dikkat çekmektedir. Hâce Yûsuf-i Burhân (MN I, 92), Mevlânâ Bennâyî (MN I, 144), Mevlânâ Sâlimî (MN I, 162) ve Mevlânâ Şeyhî (MN I, 254) kendi şiirlerini bestelemişlerdir.

Hâce Kemâl-i Ūdî (MN I, 318), Alî Kermâl (MN I, 319), Mîr Habîbu'llâh (MN I, 399) ut çalmada ustadırlar. Udun yanında Mevlânâ Sâlimî (MN I, 162) tanbur, Üstâd Kul Muhammed (MN I, 366) gıçek¹⁰ ve kopuz, Hâce Abdu'llâh-i Sadr (MN I, 381) kanun, Muhammed Alî (MN I, 136) de pek çok sazı ustaca çalmaktadır.

Ayrıca Hâce Ebu'l-Vefâ-yi Hârizmî (MN I, 4), Mevlânâ Sâhib-i Belhî (MN I, 19), Mevlânâ Kadîmî (MN I, 35), Mevlânâ Muhammed-i Câmî (MN I, 41), Üstâd Kul Muhammed (MN I, 366), Hâce Kemâlû'd-dîn Hüseyin (MN I, 380), Hâce Abdu'llâh-i Sadr (MN I, 381) da eserdeki musiki ile meşgul olan diğer şairlerdendir.

Mecâlisü'n-Nefâyis'te müzik ve eğlence ile ilgili olarak bir meslek ismi tespit edilmiştir:

ġânûnlıġ: < Ar. + T. “kanun çalıcılığı” (Ar. *ġânûn* “Farabî tarafından icat edildiği kabul edilen telli bir tür saz”, T. *+lġ*) (Eraslan 2001b, 511, 602) (MN I, 438)

Ayrıca ‘*ûdî*’ “ut çalan” ismi de eğlence hayatı içerisinde görev yapan meslek erbabına dair bir kelimedir:

'ûdî: < Ar. “ut çalan” (Eraslan 2001b, 455) (MN I, 319)

Diğer yandan Baysunğur Mîrzâ'nın (MN I, 445) *hattat*, *nakkaş*, *sâzende* ve *güyendeleri* koruması da dönemin eğlence anlayışına ve bu alanda icra edilen mesleklerine dikkat çekmesi açısından önemlidir: *Hattât ve nakġâş ve sâzende ve güyendedin munça bî-nazîr ġişi kim anıġ terbiyetidin araġa kirdi* (Eraslan 2001a, 194).

2.16. Spor ile İlgili Meslek İsimleri

Spor, tarihin ilk dönemlerinden itibaren zevk için yapıldığı gibi meslek dalı olarak da var olmuştur. Türklerin hayat tarzlarının belirlenmesinde ilgilendikleri spor dallarını tespit etmek son derece faydalıdır (Güner 2010, 1430).

Tabiat ile sürekli mücadele içinde olan Eski Türkler, doğaya, kuvvete tutkun karakteristik özellikleriyle asırlar boyunca pehlivanlığı baş tacı yapmışlardır. Ölen yiğitlerin silahlarıyla gömüldüğü, mezarları çevresinde dokuz gün dokuz gece süren güreşler düzenlendiği rivayet edilmektedir. Yiğitlerin ölüm yıldönümlerinde de yine üç gün üç gecelik güreş müsabakaları düzenlendiği bilinmektedir. Eski Türklerde güreş, binicilik ve okçuluk sporlarıyla birlikte yapılmıştır. Türklerin kendi aralarında savaşmak istemedikleri, aralarında çıkan anlaşmazlıkları, iki pehlivanın kıyasıya güreşinin sonucuna bağladıkları, yenen pehlivanın tarafının galip yenilen

¹⁰ Kemeçeye benzer, fakat ondan az büyük gövdeli ve sekiz telli yaylı saz. Orta Asya Türkleri arasında eskiden kullanılan bu sazın sesi pek güzel değildir (Eraslan 2001b, 591).

pehlivanın tarafının da mağlup sayıldığı ifade edilmektedir (http://www.turklerprogrami.com/TurklerV3.exe) (05.01.2012).

Mecâlisü'n-Nefâ'is'teki şairler arasında da sporun, özellikle de Türklerin ata sporu olan güreşin önemli bir yeri vardır. Öyle ki “pehlevân” unvanıyla anılan Pehlevân Muhammed-i Küştî-gîr (MN I, 313), Pehlevân Dervîş-i Muhammed (MN I, 363) ve Pehlevân Sultân Alî-i Küştî-gîr (MN I, 404) adlı şairler, bu alanda üstün meziyetlere sahiptirler. Diğer yandan Ferîdûn Hüseyin Mîrzâ (MN I, 456) ve Mevlânâ Bekâyî (MN I, 176) de yay çekmede ve ok atmada uzmandır. Eserde sporla ilgili olarak tespit edilen tek meslek ismi aşağıda gösterilmiştir:

tîr-endâzlık: < Far. + Far. + T. “ok atıcılık, okçuluk” (Far. *tîr* “ok”, Far. *-endâz* “atıcı”, T. *+lık*) (Eraslan 2001b, 633; Devellioğlu 1993, 1110, 222) (MN I, 176)

Pehlevân kelimesi ise pehlivanlık mesleğinin icracısı anlamına gelmektedir: **pehlevân**: < Far. “pehlivan, güreşçi, yiğit” (Devellioğlu 1993, 856) (MN I, 313, 363, 404)

2.17. Hizmet ile İlgili Meslek İsimleri

Eski Türklerde hükümdar otağlarında, saraylarda ya da konaklarda yanlarında çalıştıkları kimselerin belli alanlardaki hizmetlerini görmekle yükümlü çalışanlar mevcuttu. Bu kimselerin sorumluluk ve görevleri önceden belirlenmiş olup hizmetlerini bu alanlarda en iyi şekilde sunmaya gayret gösterirlerdi (Şen 2007, 294).

Timurlular döneminde de gerek hükümdarların, gerekse mirzaların ve büyük beylerin hizmetlerini gören görevliler bulunuyordu. Bunlar, sarayda veya askerî hizmetlerde bulunup devlet işlerinde yüksek mevkilere gelebiliyorlardı. Sarayda mutfağa ve yemeklere nezaret eden, yemeklere zararlı maddeler konulup konulmadığını denetleyen *bukavul*, aşçı olarak çalışan *bavurçi*, hükümdar elini yıkarken ibrik tutan *aftabeci*, hükümdar başkentten ayrılınca çadırını kuran *ferraşlar*, teşrifat işlerini gören *şigavul*, *hâcib* ve *eşikağası* ile hükümdarın çetirini taşıyan *şökürücü*, atlar ve ahırlardan sorumlu olan *ahtacı*, eğerler, gem ve yem torbaları ile hayvanlara dair malzemeye bakan *rikabdâr*, hâkimiyet alametlerinden olan nevbetin çalınması ve bunun için kullanılan aletlerin bulunduğu Tablhane ve Nekkarehane'ye bakan *nekkareci* ile av hayvanlarının yetiştirildiği kuşhaneye bakan *kuşhane emiri* veya *kuş beğinin* var olduğu bilinmektedir (Aka 2002, 526).

Mecâlisü'n-Nefâ'is'teki şairler arasında da hükümdarın, mirzaların ve beylerin belirli alanlardaki hizmetlerini gören *mülâzim*lerin sayısı oldukça fazladır. Diğer yandan Mevlânâ Müşrifî'nin (MN I, 177) *kûş-hâne müşrifî* “vakıf malı muhafızı” olduğu bu sebeple de *Müşrifî* mahlasını kullandığı ifade edilmiştir. Mevlânâ Kadîmî (MN I, 35) ise *naqqareçilik* “dümbekçilik” ile meşhurdur. Eserde bu alanla ilgili tespit edilen meslek ismi aşağıdadır:

naqqareçilik: < Ar. + T. + T. “dümbekçilik” (Ar. *naqqare* “dümbek”, T. *+çi*, T. *+lık*) (Eraslan 2001b, 616; Devellioğlu 1993, 802) (MN I, 35)

Aşağıdaki isimler ise hizmet ile ilgili mesleklerin icracıları olarak tespit edilmiştir:

kûş-hâne müşrifî: < Ar. + Far. + Ar. “vakıf malı muhafızı, av hayvanlarının yetiştirildiği yerle ilgilenen kişi” (Eraslan 2001b, 412) (MN I, 177)

muşâhib: < Ar. “büyük bir zatın yanında bulunarak onu sözüyle, sohbetiyle eğlendiren kimse” (Eraslan 2001b, 614) (MN I, 158)

mülâzim: < Ar. “birine bağlanıp hizmetinde olan, yüce bir kişinin terbiyesi altında bulunup ona hizmet eden kimse” (Eraslan 2001b, 614) (MN I, 38, 141, 158, 163, 226, 306, 311, 371, 416)

mütevelli: < Ar. “bir türbenin hizmetine bakan kimse” (Eraslan 2001b, 615) (MN I, 314)

Turkish Studies

naķib: < Ar. “tekke şeyhinin yardımcısı” (Eraslan 2001b, 616) (MN I, 316, 338)

2.18. Avcılık ile İlgili Meslek İsimleri

Göçebe yaşam tarzını benimseyen Eski Türklerde okçuluk ve avcılık, hayati bir önem taşımaktaydı. Türkler, buldukları yer ve yaşadıkları doğal koşulların zorluğuna alışmak ve çocukları da ona göre yetiştirmek gerektiğinden kız ve erkek çocuklarını ok atma, avlanma ve ata binme eğitimine tabi tutarlardı. Çocuklar çobanlık yaparken küçük yay ve oklarla kuş, sıçan avlamasını öğrenirler, yaşları ilerledikçe yay ve okları da ona göre geliştirirlerdi. Daha ağır savaş araçlarını kullanma yeteneğine eriştikleri ve savaşa katılıp kendilerini gösterdikleri zaman da toplumda yerlerini almış olurlardı. Türkler Müslüman olduktan sonra, sahip oldukları kültürde bazı değişiklikler yapmakla birlikte, temel örf ve âdetlerini terk etmemişlerdir. Avcılık da Türkler arasında geleneksel bir faaliyet olarak devam etmiş, hatta Selçuklu Devleti'ne ilk şeklini kazandıran Tuğrul Bey tarafından Avcılık Teşkilatı resmî bir kurum hâline getirilmiştir (Güven ve Hergüner 1995, 33).

Mecâlisü'n-Nefâyis'te Şâh Ğarîb Mîrzâ'nın (MN I, 455) avcılıkla ilgilendiği belirtilmektedir: *Av ve kuş hâtırığa mergûb ve kırâ'at ve ukuş künlige maħbûb* (Eraslan 2001a, 199). Mevlânâ Bekâyî (MN I, 176), okçulukta usta olarak kabul edilmiştir.

Çalışmamızın “Spor ile ilgili Meslek İsimleri” ve “Güvenlik ile İlgili Meslek İsimleri” bölümlerinde de ele alınan *tîr-endâzlık* “ok atıcılık, okçuluk” mesleği bu bölümde avcılıkla ilgili meslek ismi olarak gösterilmiştir. Bu durum, Türklerin sosyal yaşamında okçuluk mesleğinin yerini göstermesi bakımından dikkate değerdir. Eserde avcılık ile ilgili tespit edilen tek meslek ismi *tîr-endâzlık*'tir:

tîr-endâzlık: < Far. + Far. + T. “ok atıcılık, okçuluk” (Far. *tîr* “ok”, Far. *-endâz* “atıcı”, T. *+lık*) (Eraslan 2001b, 633; Devellioğlu 1993, 1110, 222) (MN I, 176)

2.19. Hayvan Yetiştiriciliği ile İlgili Meslek İsimleri

En eski zamanlardan beri tarım ve hayvancılık ile meşgul olan Türklerde ekonominin temelini, Bozkır coğrafyasının iklim şartları gereği, çobanlık ve hayvan besleyiciliği teşkil etmiştir. Yetiştirilen hayvanlar arasında ilk sırada, Türk sosyal ve kültürel hayatında önemi büyük olan at, daha sonra koyun yer almaktadır (Kafesoğlu 2011, 304-305). Ünlü Sinolog Eberhard'ın bu konudaki tespitleri şöyledir: “Onları ilk tanıdığımız en eski zamanlarda bile bilhassa at yetiştirirler ve insanlarla hayvanların kışlık yiyimlerini temin için ziraatla meşgul olurlardı. Göçebe kavimlerin yalnız hayvan besledikleri gibi fikirlerden ayrılmamız lazımdır. Hemen bütün göçebeler kışlık yiyeceklerini temin maksadı ile ziraat ile de meşgul olmak zorundadırlar ve bunu yapmayan kavimler istisna teşkil ederler.” (Eberhard 1943, 22).

Mecâlisü'n-Nefâyis'te tarım ve hayvancılıkla uğraşan herhangi bir şaire rastlanmamıştır. Sadece Hâce Kutbu'd-dîn Ahmed'in (MN I, 378), kuş yetiştirip bunları uçurduğu ifade edilmiştir: *Çün H'âce Ahmed Câmî kuş asrap salur, alar dağı taķlîd kılıp durlar* (Eraslan 2001a, 163).

2.20. Büyü, Fal ve Kehanet ile İlgili Meslek İsimleri

Eski Türkler, tabiatta dağ, tepe, kaya, vadi, ırmak, deniz, mağara, ağaç, orman gibi doğa unsurlarının bünyesinde barınan birtakım gizli güçlerin varlığına inanırlardı. Bunlar aynı zamanda birer ruh idiler. Ayrıca Güneş, Ay, yıldız, yıldırım, gök gürültüsü, şimşek gibi ruh-tanrılar tasavvur edilmişti. Ruhlar, iyilik seven ve fenalık getiren ruhlar olmak üzere iki gruba ayrılıyordu (Kafesoğlu 2011, 290).

Aslında ruhlara inanma tarihteki tüm uluslar için geçerlidir. Maddenin sırrını çözmede bilimin yetersiz kaldığı çağlarda, insanlığın dünyayı kavrayabilmek için madde ötesi güçlere

müracaat etmesi, bu eğilimin temelinde yatan başlıca sebep olmalıdır (Şen 2007, 220). Bu durum da ister istemez doğaüstü güçlerle iletişim kurmayı bir meslek biçimi olarak ortaya çıkarmıştır.

Mecâlisü'n-Nefâ'is'te adı geçen şairler arasında da mistik iletişim biçimi ile ilgilenen kişiler bulunmaktadır. Örneğin Mevlânâ Kevkebî'nin (MN I, 283) müneccim olduğu ifade edilmektedir. Sultân Mahmûd (MN I 292), *nücûm* “yıldızlar” ilmini sonuç çıkaracak kadar iyi bilmektedir. Hâce Evhad-i Müstevfî (MN I, 48) de *felekiyyat* “gök bilimi, astronomi” alanında ün kazanmıştır. Ayrıca Mevlânâ Kâsım (MN I, 403), *nücûm* “yıldızlar” hakkında verdiği isabetli hükümlerle tanınan Mevlânâ Abdu'r-Rahîm-i Müneccim'in torunudur. Şairin kendisinin de nücüm ilmini iyi bildiği belirtilmiştir. Hâce Alâu'd-dîn (MN I 427) de Bibiçe-i Müneccime'nin küçük kardeşidir.

Diğer yandan eserde, Derviş Şuhûdî'nin (MN I, 413) keşf ve keramet sahibi olduğu, öyle ki bir kimsenin sakalındaki kıl sayısını bile hatasız bir şekilde tahmin ettiği dile getirilmiştir: *Ança keşf ü kerâmet hâşıl kılıpdur kim eger birevniş saşalın tutup aytsa kim yigirmi ikki miş tört yüz siksən biş tügdür, ser-i müyî taşallüf kılmaz* (Eraslan 2001b, 180). Eserde bu alanla ilgili olarak herhangi bir meslek ismi tespit edilememiş sadece bu tür bir mesleği icra eden isim görülmüştür:

müneccim: < Ar. “yıldızları inceleyip onların hâl ve hareketlerinden mana ve hüküm çıkaran; yıldız ilmiyle uğraşan, astrolog” (Eraslan 2001b, 615) (MN I, 283, 403).

2.21. Dilencilik ile İlgili Meslek İsimleri

Tarih boyunca başka insanların yardımıyla geçinen ve bu durumu kendisine meslek edinmiş insanlar bulunmuştur. Bu tür insanlar, eski dönemlerden itibaren sosyal dayanışmanın son derece yüksek olduğu Türkler arasında da varlığını sürdürmüştür.

Gök Tanrı inancı, Budizm ve Maniheizm, din adamlarına halktan sadaka toplamayı ve bu sadakayla geçinmeyi salık vermiştir. Bu sebeple bu dinlere mensup olan eski Türk topluluklarında din adamlarının sadaka toplaması son derece yaygındır (Şen 2007, 205).

Daha sonraki dönemlerde de Türkler arasında başkalarının yardımıyla geçinen ve bunu bir yaşam biçimi hâline getiren insanları görmek mümkündür. *Mecâlisü'n-Nefâ'is*'te Şair Mîr Serbürehne'nin (MN I, 314) hiç ihtiyacı olmadığı hâlde gençliğinde zaman zaman *küngür* “dilenciler” zümresine katıldığı ifade edilmiştir: *Yigitlikde 'âkil-, Küngür'e müte'allık bolup 'âfiyet tarîkan terk kılp...* (Eraslan 2001a, 133).

küngür / 'âkil-i küngür: < Far. “ellerine koyun boynuzundan yapılmış bir boru olarak kapı kapı dolaşarak çalan bir dilenci tairesi” (Eraslan 2001b, 579) (MN I, 314)

Ayrıca Mevlânâ Sâhib-i Belhî'nin (MN I, 19) de şiirde ve musikide oldukça yetenekli bir şair olmasına rağmen aşçı ve fırıncıdan yemek ve ekmek dilenerek geçindiği dile getirilmiştir: *Âş-peş ile nân-vâdın âş ve nân tilep yir idi* (Eraslan 2001a, 18).

3. Sonuç

Tarihin ilk dönemlerinden itibaren insanoğlunun ihtiyaçları doğrultusunda ortaya çıkan meslekler, ait olduğu toplumun siyasi, sosyal, ekonomik ve kültürel yapısının belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır. Yazıldığı döneme ışık tutan şair tezkireleri de bir toplumun sosyal ve kültürel yapısının tespitinde önemli birer belge ve kaynak niteliğindedir. Bu bağlamda Ali Şîr Nevâyî'nin *Mecâlisü'n-Nefâ'is* adlı tezkirindeki şairlerin yetenekleri, ilgi alanları ve meslekleri, XIV.-XVI. yüzyıllarda Türkistan'da yaşayan Türklerin sosyal ve kültürel yapısını ve söz konusu şairlerin bu yapı içindeki yerlerini belirlemesi açısından dikkate değerdir.

461 şairin tanıtıldığı *Mecâlisü'n-Nefâyis*'te toplam 273 şairin şairlik dışındaki ilgi alanları, yetenekleri ve meşgul oldukları işlerle ilgili bilgi verilmiş olup bunlar içerisinde 34 meslek ismi ve 45 meslek erbabı ismi tespit edilmiştir.

Eserde tespit edilen meslek isimlerinden 4'ü giyim ve tekstil, 2'si inşaatçılık ve mimarlık, 4'ü ev eşyası veya aletlerinin yapımı ve onarımı, 1'i gıda ve beslenme, 1'i silah yapımı, 9'u eğitim, kültür ve sanat, 1'i müzik ve eğlence, 1'i din, 3'ü yöneticilik ve idari hizmetler, 1'i sağlık, 2'si güvenlik, 1'i adalet, 3'ü ticaret, 1'i hizmet, 1'i avcılık ve 1'i spor ile ilgilidir. Bunlardan *tîr-endâzlık* "ok atıcılık, okçuluk" mesleği güvenlik, spor ve avcılık ile ilgili meslekler olarak üç ayrı başlık başlığı altında incelenmiştir. Bu da okçuluğun siyasi ve sosyal hayattaki yerini göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Söz konusu meslek isimleri kökenleri bakımından incelendiğinde ise bu isimlerin 12'sinin Farsça + Farsça + Türkçe (ek), 3'ünün Farsça + Türkçe (ek), 5'inin Arapça, 6'sının Arapça + Türkçe (ek), 1'inin Arapça + Arapça + Türkçe (ek), 2'sinin Arapça + Türkçe (ek) + Türkçe (ek), 4'ünün Arapça + Farsça + Türkçe (ek) ve 1'inin Yunanca + Farsça + Türkçe (ek) yapısında olduğu görülmüştür. Bu durum, Arapça ve Farsçanın XIV.-XVI. yüzyıl Orta Asya Türklerinin sosyal ve kültürel hayatı üzerindeki etkisini açıkça göstermesi bakımından önemlidir. Ancak köken ayırt etmeksizin Türkçe eklerle (+lık, +lik, +luk, +lıg) türetilmiş 22 meslek ismi dikkate alındığında ise bu dönemde Türkçenin kurallarına riayet edildiği de gözden kaçmamaktadır.

Mecâlisü'n-Nefâyis'te tanıtılan şairlerin yaptıkları işlere bakıldığında söz konusu şairlerin sosyal hayattan kopuk olmadıkları, toplumun her kesimi ile iç içe yaşadıkları görülmektedir. Dolayısıyla bu iç içe yaşayış onların şiirlerine de bire bir yansımıştır. Yine bu meslekler, XIV.-XVI. yüzyıllarda Orta Asya Türkleri arasında son derece hareketli bir sosyal hayatın bulunduğunu göstermesi bakımından da dikkate değerdir.

Kısaltmalar:

Ar.: Arapça

bk.: bakınız

C: Cilt

Çin.: Çince

Far.: Farsça

H: Hicri

M: Miladi

MN I: ERASLAN Kemal, **Alî Şîr Nevayî Mecâlisü'n-Nefâyis I (Giriş ve Metin)**, TDK Yay., Ankara 2001a.

Moğ.: Moğolca

M.Ö.: Milattan Önce

M.S.: Milattan Sonra

Nu.: Numara

S: Sayı

s.: Sayfa

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/1 Winter 2012

T.: Türkçe

TDK: Türk Dil Kurumu

TTK: Türk Tarih Kurumu

vb.: ve benzeri

Yay.: Yayınları

Yun.: Yunanca

KAYNAKÇA

- AKA İsmail, “Timurlular”, **Türkler**, C: 8, Yeni Türkiye Yay., Ankara 2002, s. 517-533.
- AKYÜZ Yahya, **Türk Eğitim Tarihi M.Ö. 1000-M.S. 2008**, Pagem Yay., Ankara 2008.
- ALYILMAZ Cengiz, “İpek Yolu ve Orhun Yazıtları”, **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, S: 24, 2004, s. 181-189.
- AYDIN Erhan, “Eski Türklerde Meslek Adları (Eski Türk Yazıtlarına Göre)”, **Journal of Turkish Linguistics**, volume 2, nu. 1, March 2008, s. 49-66.
- CLAUSON Sir Gerard, **Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish**, Oxford 1972.
- ÇETİNDAG Yusuf, **Ali Şir Nevaî**, Kaynak Yay., İstanbul 2011.
- DEVELLİOĞLU, Ferit, **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat**, Aydın Kitabevi Yay., Ankara 1993.
- EBERHARD W., “Eski Çin Kültürü ve Türkler”, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi**, S: 4 1943, s. 19-29.
- ERASLAN Kemal, **Alî Şîr Nevayî Mecâlisü'n-Nefâyis I (Giriş ve Metin)**, TDK Yay., Ankara 2001a.
- ERASLAN Kemal, **Alî Şîr Nevayî Mecâlisü'n-Nefâyis II (Çeviri ve Notlar)**, TDK Yay., Ankara 2001b.
- EROL Hakan (2007), **Eski Asurca Metinlerde Meslek Adları ve Unvanlarla Geçen Şahıs İsimleri**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- ETİK Arif, **Farsça-Türkçe Lûgat**, Salâh Bilgi Kitabevi Yay., İstanbul 1968.
- GOLDEN B. Peter, **Türk Halkları Tarihine Giriş**, Karam Yay., Çorum 2006.
- GÜNER Galip, “Kıpçak Türkçesindeki Meslek Adları Üzerine İçerik ve Yapı Bakımından Bir Sınıflandırma Denemesi”, **Turkish Studies International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic**, volume 5/3, Summer 2010, s. 1416-1448.
- GÜNAY Ünver, GÜNGÖR Harun, **Başlangıçlarından Günümüze Türklerin Dinî Tarihi**, Rağbet Yay., İstanbul 2007.
- GÜVEN Özbay, HERGÜNER Gülten, “Türk Kültüründe Avcılığın Temel Dayanakları”, **Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, S: 5, 1995, s. 32-49.

- HADÎ Hasan Bey, **Şeyh Süleyman Efendi, Luğati Cîğatayi-Türki Usmani**, Tebriz 2005.
- KAFESOĞLU İbrahim, **Türk Millî Kültürü**, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2011.
- KILIÇ Filiz, **Şefkat Tezkire-i Şuara**, Bizim Büro, Ankara 2005.
- KUNOS Ignaz, **Šejx Sulejman Efendi's Čagataj-Osmanisches Wörterbuch**, Budapest 1902.
- LEVEND, Ağâh Sırrı, **Ali Şir Nevaî, Divanlar ile Hamse Dışındaki Eserler IV**, TDK Yay., Ankara 1968.
- MERÇİL Erdoğan, **Türkiye Selçuklularında Meslekler**, TTK Yay., Ankara 2000.
- ÖZYETGİN A. Melek, "Eski Türklerde Ödeme Araçları", **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi**, C: 1, S: 1, Kasım 2004, s. 90-105.
- PAÇACIOĞLU, Burhan, **VIII.-XVI. Yüzyıllar Arasında Türkçenin Sözcük Dağarcığı**, Bizim Büro Basımevi, Ankara 2006.
- RASONYI Laszlo, **Tarihte Türklük**, TKAE Yay., Ankara 1971.
- SÜMER Faruk, **Eski Türklerde Şehircilik**, TTK Yay., Ankara 2006.
- ŞEN Serkan (2007), **Orhun, Uygur ve Karahanlı Metinlerindeki Meslekler Bağlamında Eski Türk Kültürü**, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Samsun.
- ŞEN Serkan, "Eski Türklerde Maden İşçiliğine Bir Bakış", **Modern Türklük Araştırmaları Dergisi**, C: 5, S: 3, Eylül 2008, s. 162-172.
- (<http://www.turklerprogrami.com/TurklerV3.exe>) (05.01.2012).